

LUND UNIVERSITY

ความเกลียดชัง "คนอื่น" ในแคมเปญต่อต้านอาชก

Auikool, Chontida

Published in:

Warasan Prawattisat Thammasat /Thammasat Journal of History

2018

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Auikool, C. (2018). เส้นแบ่งอัตลักษณ์ในอินโดนีเซีย: ความเกลียดชัง "คนอื่น" ในแคมเปญต่อต้านอาชก. *Warasan Prawattisat Thammasat /Thammasat Journal of History*, 5(1), 65-115. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/thammasat_history/article/view/136568

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT

**JOURNAL
OF
HISTORY**

เส้นแบ่งอัตลักษณ์ในอินโดนีเซีย:
ความเกลียดชัง “คนอื่น” ในแคมเปญต่อต้านอาฮก
The Fault Lines in Indonesia:
The Hated “Others” in Anti-Ahok Campaign

ชนม์ธิดา อู๋ยกุล
Chontida Auikool

โครงการวิเทศคดีศึกษา (อาเซียน-จีน)
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
E-mail: chontida.auikool@gmail.com

บทคัดย่อ

บรรยากาศการเมืองในยุคหลังระเบียบใหม่และนโยบายต่างประเทศของอินโดนีเซียที่มุ่งเน้นการปฏิสัมพันธ์กับจีน ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของอินโดนีเซียและการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชาวจีนอินโดนีเซียและจีน ชาวจีนอินโดนีเซียที่เคยถูกปิดกั้นสิทธิเสรีภาพทางการเมืองและการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นจีนในยุคระเบียบใหม่นั้น ปัจจุบันนี้ได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและรื้อฟื้นวัฒนธรรมโดยเฉพาะภาษาจีนตอบรับการผงาดขึ้นของจีนและโอกาสทางเศรษฐกิจของปัจเจกชน แต่อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาถึงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ความรุนแรงต่อต้านชาวจีนในอินโดนีเซียแล้วนั้น ปฏิเสธไม่ว่าความขุ่นเคืองต่อกลุ่มชาวจีนอินโดนีเซียยังคงมีอยู่ในสังคม ชาวจีนอินโดนีเซียยังคงถูกมองว่าเป็นกลุ่มชนชั้นที่กุมอำนาจเศรษฐกิจและเป็นคนนอกศาสนาอิสลาม (Infidel) ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนอินโดนีเซียและชาวอินโดนีเซียยังคงถูกทำลายจากความรุนแรงและตึงเครียดทางชาติพันธุ์ศาสนาอยู่หลายเหตุการณ์ อันสะท้อนให้เห็นว่าสังคมพหุวัฒนธรรมของอินโดนีเซียในยุคปฏิรูปนี้ยังคงมีความเปราะบาง งานชิ้นนี้ถกเถียงถึงมรดกตกค้างจากยุคซูฮาร์โต ไม่ว่าจะเป็นอิสลามนิยมความรุนแรง ความเกลียดชังจีน ความกลัวลัทธิคอมมิวนิสต์ใหม่ และความเกลียดชังชาวจีนอินโดนีเซียที่ถูกนำมาใช้ขับเคลื่อนในแคมเปญต่อต้านอาฮกในปี 2016-2017

คำสำคัญ: อัตลักษณ์, ความรู้สึกต่อต้านชาวจีนอินโดนีเซีย, อาฮก, พหุสังคมวัฒนธรรม, ชาวจีนอินโดนีเซีย

Abstract

The democratization process in post-Suharto Indonesia has given rise to cultural and political freedom for all Indonesian, particularly Chinese Indonesians. A new era of *reformasi* and re-engagement towards China, have introduced a new atmosphere for the Chinese Indonesians, who had been denied their political and cultural rights for decades. They are now allowed to regain their cultural and linguistic orientation towards their own 'Chineseness' and strengthen their business ties with China. Nevertheless, considering the violent history of anti-Chinese conflicts in Indonesia, there has been an undeniable long-persisting disgruntlement against the group's wealth and 'infidel' status. The latest demonstrations against Ahok, BasukiTjahajaPurnama, during Jakarta's governor election 2017 were obvious evidences of the deep-rooted fragility of the Post-Suharto multicultural society. The paper here sheds light on the New Order's legacies: Islamic radicalism, anti-China and neo-communism sentiments, and anti-Chinese Indonesian as ethno-religious sources of conflicts driven in the Anti-Ahok campaign.

Keywords: Identity, Anti-Chinese Indonesian, Ahok, Multiculturalism, Chinese Indonesian

1. บทนำ

การผงาดขึ้นของจีน: ความสัมพันธ์กับอินโดนีเซีย และชาวจีนอินโดนีเซีย

การเดินทางเรือของเจิ้งเหอเข้ามาในอินโดนีเซียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้มักถูกหยิบยกขึ้นมาเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ทางการเมือง การค้าระหว่างภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และจีนที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ ในทางการทูตนั้นการเดินทางเรือของเจิ้งเหอ เป็นการเข้ามาเจริญความสัมพันธ์ทางการค้าและชี้ให้เห็นถึงการยอมรับสถานะรัฐบรรณาการของอาณาจักรต่างๆ ต่อจีนขณะที่ในทางวัฒนธรรมไม่เพียงชี้ให้เห็นถึงการขยายตัวของชุมชนชาวจีนนักวิชาการส่วนหนึ่งยังศึกษาบทบาทของเจิ้งเหอในการเผยแพร่ศาสนาอิสลามเข้ามาสู่ภูมิภาคโดยเฉพาะในมาเลเซียและอินโดนีเซีย ประวัติศาสตร์สะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างจีนและอินโดนีเซียนั้นมีมาอย่างยาวนาน และเมื่ออินโดนีเซียพัฒนาเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ในช่วงการปกครองของซูการ์โน อินโดนีเซียก็ยังเป็นประเทศแรกๆ ที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการกับจีนในปี 1950 แต่ทว่าความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่าง 2 ประเทศต้องยุติลงกว่า 23 ปี ตั้งแต่ปี 1967¹ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง

¹ ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนและอินโดนีเซียยุติลงหลังจากเกิดเหตุการณ์เกสตาปู (Gestapu, Gerakan September Tigapuluh) เหตุการณ์การปฏิวัติที่ล้มเหลวที่มีการจับกุมนายทหารชั้นผู้ใหญ่และสังหารในวันที่ 30 กันยายน 1965 ต่อมามีการระบุว่าแผนการสังหารนายทหารทั้งหมดเป็นแผนการรัฐประหารของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซีย รัฐบาลของซูการ์โตเชื่อมั่นว่าจีนมีส่วนเข้ามาสนับสนุนคอมมิวนิสต์ในอินโดนีเซีย

นโยบายการเมืองและการระหว่างประเทศในยุคสงครามเย็นอันส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนอินโดนีเซียอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นเดียวกันเมื่ออินโดนีเซียมีการรื้อฟื้นและพัฒนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนเพื่อส่งเสริมการค้า การลงทุนในฐานะหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Partnership) อินโดนีเซียตอบรับการผงาดขึ้นของจีนทางเศรษฐกิจและร่วมเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายเส้นทางสายไหมและเส้นทางสายไหมทางทะเล (*Belt and Road Initiative*) ที่ประกาศโดยสี จิ้นผิงในปี 2013 การเปลี่ยนแปลงบรรยากาศการเมืองภายในและระหว่างประเทศในยุคหลังระเบียบใหม่² ส่งผลกระทบต่อชาวจีนอินโดนีเซียอย่างมีนัยยะสำคัญ

ชาวจีนอินโดนีเซียเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องเผชิญกับปัญหาการเมืองและถูกทำทนายสถานะความเป็นพลเมืองมาตั้งแต่ประเทศได้รับเอกราช เหตุการณ์หลายเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์สะท้อนให้เห็นว่าสถานะทางการเมืองและสังคมของชาวจีนอินโดนีเซียนั้นมีความอิหลักอิเหลือ ชาวจีนอินโดนีเซียมักถูกเลือกปฏิบัติกีดกันอย่างไม่เป็นธรรมทั้งโดยรัฐบาลและสังคม พวกเขาต้องตกเป็นกลุ่มเสี่ยงของเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองชาติพันธุ์ศาสนาในหลายเหตุการณ์ของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการถูกบังคับให้ย้ายที่อยู่อาศัยและถูกยึดครองทรัพย์สินในสมัยที่รัฐบาลชุกการ์โนมีนโยบายกีดกันกิจกรรมการค้าปลีกของชาวต่างชาติในเขตชนบท² ตกเป็นกลุ่มเสี่ยงในการถูกรวบปราม

² Leo Suryadinata, *The Rise of China and the Chinese Overseas: A Study of Beijing's Changing Policy in Southeast Asia and Beyond* (Singapore: ISEAS Yusof Ishak Institute, 2017), 55.

ข้อหาคอมมิวนิสต์ระหว่างปี 1965-1966³ นอกจากนี้เมื่อรัฐบาลซูฮาร์โต ขึ้นมาปกครองประเทศ ชาวจีนอินโดนีเซียยังถูกมองเป็นส่วนหนึ่งของ ปัญหาความมั่นคงของชาติที่รู้จักในนามว่า ปัญหาชาวจีน (Masalah Cina) เป็นเหตุผลให้รัฐบาลใช้นโยบายบังคับกลมกลืนทางชาติพันธุ์ (Forced assimilation policy)⁴ เพื่อกลืนชาวจีนให้เป็นส่วนหนึ่งของชาติ อินโดนีเซีย แม้ว่านโยบายดังกล่าวจะสามารถลบเลือนอัตลักษณ์ความ

³ การกวาดล้างคอมมิวนิสต์ระหว่างปี 1965-1966 เป็นเหตุการณ์กวาดล้าง คอมมิวนิสต์ แม้ชาวจีนอินโดนีเซียจะไม่ใช่เป้าหมายของนโยบายกวาดล้าง คอมมิวนิสต์โดยตรง แต่มีการรายงานถึงการต่อต้านชาวจีนร่วมอยู่ด้วย เช่น การ เผาสถานทูตจีนในกรุงจาการ์ตา การบุกคุกขังชาวจีนที่เมดาน การทำลายและบุกกรุก โรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่ได้รับเงินสนับสนุนจากจีน การเผาบ้านเรือนชาวจีน จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ชาวจีนในอินโดนีเซียตัดสินใจเดินทางออกนอก ประเทศเป็นจำนวนมาก

⁴ นโยบายบังคับกลมกลืนชาติพันธุ์เป็นนโยบายเพื่อแบ่งแยกสิทธิประโยชน์ ระหว่างกลุ่มที่เป็นชาวท้องถิ่น (pribumi) และกลุ่มอื่น (non-pribumi) โดยเฉพาะ กลุ่มชาวจีนอินโดนีเซีย รัฐบาลดำเนินการบังคับปิดโรงเรียนจีน สมาคมจีนและสื่อ จีนในอินโดนีเซีย มีนโยบายห้ามประกอบพิธีกรรมประเพณีจีนซึ่งมีรากฐานของ ขงจื้อและเต๋าในที่สาธารณะ สนับสนุนให้ชาวจีนอินโดนีเซียเปลี่ยนชื่อจีนเป็นชื่อ อื่นๆ มีกฎหมายลิดรอนสิทธิพลเมืองของชาวจีนอินโดนีเซีย เช่น ชาวจีนอินโดนีเซีย ทุกคนจะต้องถือจดหมายแสดงตัวตน (Surat Bukti Kewarganegaraan Republik Indonesia, SBKRI) เพื่อแสดงพิสูจน์สัญชาติอินโดนีเซียและธุรกรรมต่างๆ นโยบายเหล่านี้เป็นการแบ่งแยกพลเมืองอย่างชัดเจนและชี้ให้เห็นว่าชาวจีน อินโดนีเซียมีฐานะเป็นพลเมืองชั้นสอง เป็นกลุ่มคนที่ไม่ใช่คนท้องถิ่น (non-pribumi) ซึ่งแม้ว่าในยุคหลังระเบียบใหม่ยกเลิกการใช้คำว่า pribumi ไปแล้วแต่การใช้ คำดังกล่าวยังคงแพร่หลายอยู่ทั่วไป เช่น เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2017 ผู้ว่าการกรุง จาการ์ตาคนใหม่อาเนียต บัสเวดาน (Anies Baswedan) มีการกล่าวปราศรัยหลังจาก ได้รับตำแหน่งผู้ว่าการกรุงจาการ์ตา และในคำปราศรัยดังกล่าวมีการใช้คำว่า pribumi อยู่ด้วยสะท้อนให้เห็นว่าแม้อินโดนีเซียจะเดินหน้าเข้าสู่ยุคปฏิรูป แต่ความคิดพื้นฐานของคนในสังคมยังมีการแบ่งแยกกลุ่มคนผู้นั้นเอง

เป็นจีนได้ส่วนหนึ่งโดยเฉพาะภาษาจีน แต่ในช่วงสุดท้ายของรัฐบาล ชูฮาร์โตชาวจีนอินโดนีเซียก็ยังคงตกเป็นเป้าหมายของการจลาจลต่อในเดือนพฤษภาคม ปี 1998 เหตุการณ์เหล่านี้จึงเป็นเหตุการณ์ที่สะท้อนสถานะอันเปราะบางของชาวจีนอินโดนีเซียได้เป็นอย่างดี

เมื่อบรรยากาศทางการเมืองภายในและระหว่างประเทศเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในช่วงทศวรรษ 1970 จีนไม่เพียงหันมาพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแต่ยังเริ่มปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์กับนานาชาติเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของจีนในฐานะมิตรของเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะหลังจากเกิดวิกฤตการณ์การเงินเอเชียในปี 1997 จีนเป็นประเทศแรกที่ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือประเทศที่ได้รับผลกระทบ มีทั้งการให้ความช่วยเหลือทางการเงิน การปฏิเสลดค่าเงินหยวน และส่งเสริมการลงทุนระหว่างจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเวลาต่อมา จนกระทั่งปี 2000 จีนจึงได้บรรลุข้อตกลงการค้าเสรี-อาเซียน⁵ ทำให้ปัจจุบันนี้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกี่ยวพันอย่างยิ่งกับการผงาดขึ้นทางเศรษฐกิจของจีน

แม้ว่าจีนและอินโดนีเซียจะรื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตในปี 1990 แต่ความร่วมมือระหว่างกันในการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองนั้นเริ่มเห็นเป็นรูปธรรมหลังจากปี 1998⁶ เมื่ออินโดนีเซียเปลี่ยนระบอบการปกครองจากรัฐบาลเผด็จการทหารของชูฮาร์โตที่สนับสนุนโดยสหรัฐอเมริกามาเป็นระบอบประชาธิปไตย และตั้งแต่ปี 1999 เป็นต้นมา

⁵ Emilian Kavalski, *The Ashgate Research Companion to Chinese Foreign Policy* (Burlington: Ashgate, 2016), 254.

⁶ จีนไม่ตอบโต้อินโดนีเซียกรณีความรุนแรงต่อต้านชาวจีนอินโดนีเซียในเหตุการณ์พฤษภาคม 1998 ด้วย

ทั้งจีนและอินโดนีเซียต่างส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐผ่านการแลกเปลี่ยนการเยือนระหว่างประธานาธิบดีและเจ้าหน้าที่ระดับสูงอย่างต่อเนื่อง ทั้งประธานาธิบดีอินโดนีเซียตั้งแต่ अबดุลรามัน วาฮิด (1999-2001) เมกาวัต ซูการ์โนบุตรี (2001-2004) ซูซีโล บัมบัง ยูโตโยโน (2004-2014) และโจโก วิโดโด (2014-ปัจจุบัน) ต่างได้เดินทางไปเยือนประเทศจีนอย่างเป็นทางการทั้งสิ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและอินโดนีเซียพัฒนาอย่างใกล้ชิดมากขึ้นในช่วงของรัฐบาลซูซีโล บัมบัง ยูโตโยโน จีนสามารถก้าวขึ้นมาเป็นหนึ่งในห้าคู่ค้าสำคัญของอินโดนีเซียและขณะเดียวกันการส่งออกจากอินโดนีเซียไปสู่จีนยังสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดดถึง 232% ในปี 2004⁷ ในปี 2005 จีนและอินโดนีเซียยังพัฒนาความสัมพันธ์และได้ทำข้อตกลงเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างกันด้วย หลังจากนั้นอินโดนีเซียก็สามารถทำปรากฏการณ์ส่งสินค้าออกไปจีนสูงที่สุดในประวัติศาสตร์ถึง 22,941 ล้านดอลลาร์ในปี 2011⁸ ทั้งแนวโน้มการนำเข้าสินค้าจากจีนสู่อินโดนีเซียก็สูงขึ้นเรื่อยๆ ด้วย จนปัจจุบันนี้จีนยังคงเป็นประเทศคู่ค้า

⁷ Rizal Sukma, "Indonesia-China Relations: The Politics of Reengagement," in *Living with China: Regional State and China through Crises and turning points*, ed. Shiping Tang, Mingjiang Li and Amitav Acharya (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 93.

⁸ Winarno Zain, "Indonesian exports: a predicament from China," *The Jakarta Post*, June 1, 2015, <http://www.thejakartapost.com/news/2015/06/01/indonesian-exports-a-predicament-china.html> (accessed December 6, 2017).

สำคัญอันดับสองรองจากญี่ปุ่น⁹ และเมื่อสี่ จิ้นผิง ประกาศยุทธศาสตร์เส้นทางสายไหมและเส้นทางสายไหมทางทะเล รัฐบาลโจโก วิโดโดยังมองจีนเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศและพัฒนาการขนส่งเชื่อมโยงอินโดนีเซียกับประเทศอื่นๆ ทางทะเลด้วย ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายขยายอำนาจทางทะเลของอินโดนีเซีย (Global Maritime Fulcrum, GMF)¹⁰ โดยโจโก วิโดโดเองในระยะเวลาเพียงสองปีที่เขาขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีนั้นก็มีการพบปะเจรจากับสี่ จิ้นผิงมาแล้วถึง 5 ครั้ง

รัฐบาลทั้งสองรัฐบาลตอกย้ำความเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์อย่างแข็งขันมากขึ้นโดยเฉพาะเมื่อมีการตกลงทวิภาคีแลกเปลี่ยนหยวนและรูเบีย (*Bilateral RMB Swap Agreements*) ในปี 2015 เพื่อส่งเสริมการค้าและการลงทุนระหว่างกัน จึงกล่าวได้ว่าในรัฐบาลของโจโก วิโดโด นี้เป็นรัฐบาลที่เปิดให้ทุนจีนเข้ามาลงทุนสูงที่สุด ตั้งแต่โครงการลงทุนสร้างรถไฟความเร็วสูงระหว่างจาการ์ตาและบันดุง โครงการพัฒนาพลังงานบนเกาะกาลิมันตัน¹¹ โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก

⁹ Bien Chiang and Jean Chih-yin Cheng, “Ethnic Chinese Enterprises in Indonesia: A Case Study of West Kalimantan,” in *Chinese Capitalism in Southeast Asia*, ed. Yos Santasombat (Singapore: Palgrave Macmillan, 2017), 136.

¹⁰ มี 5 หลักประการที่สำคัญคือ วัฒนธรรมทางทะเล ทริพยากรทางทะเล การทูตทางทะเล ความมั่นคงทางทะเล และการเชื่อมโยงของหมู่เกาะต่างๆ ทางทะเล

¹¹ โรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าถ่านหิน Kalbar-1 เป็นการลงทุนร่วมกันระหว่างบริษัทของรัฐบาลอินโดนีเซีย Perusahaan Listrik Negara และบริษัทข้ามชาติจากจีน Golden Concord Holdings Ltd โดยจะสามารถผลิตกระแสไฟฟ้า 200 เมกกะวัตต์ และสามารถจ่ายกระแสไฟฟ้าได้ภายในปี 2020 โรงงานดังกล่าวเป็นความหวังในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าขาดแคลนในพื้นที่

บนเกาะสุลาเวสี¹² และโครงการพัฒนาท่าเรือที่ตันจุง ปรียก (Tanjung Priok)¹³ ทางตอนเหนือของกรุงจาการ์ตาซึ่งจะเป็นท่าเรือสำคัญในการขนส่งสินค้าจากอินโดนีเซียไปยังเซี่ยงไฮ้และฮ่องกง นอกจากนี้จีนยังสนใจจะลงทุนเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย ห้างสรรพสินค้า และการท่องเที่ยวในอินโดนีเซียเพิ่มขึ้นอีกด้วย และน่าสนใจอย่างยิ่ง คือในปี 2017 ยังเป็นปีที่นักท่องเที่ยวชาวจีนหลังไหลเข้ามาท่องเที่ยวในอินโดนีเซียมีจำนวนสูงที่สุดในประวัติศาสตร์¹⁴

อย่างไรก็ดีความร่วมมือระหว่างจีนและอินโดนีเซียนี้ไม่ได้เป็นเพียงความร่วมมือระหว่างรัฐบาลและรัฐบาลเท่านั้น ชาวจีนอินโดนีเซียในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์จีนนอกจีนแผ่นดินใหญ่ยังเป็นตัวกลางสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจระหว่างสองประเทศ สอดคล้องกับนโยบายต่างประเทศของจีนที่มุ่งส่งเสริมเครือข่ายระหว่างชาวจีนโพ้นทะเลกับจีนแผ่นดินใหญ่เพื่อสนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนเอง จีนได้มีการก่อตั้งคณะกรรมการชาวจีนโพ้นทะเลขึ้นมาอีกครั้ง (The

¹² การร่วมลงทุนระหว่างกลุ่มบริษัทจากจีนและอินโดนีเซีย ในนาม PT. Indonesia Morowali Industrial Park (IMIP) ระหว่าง Shanghai Decent Investment (Group) Co., Ltd และ PT Bintang Delapan Group สร้างเขตอุตสาหกรรม Morowali ซึ่งเป็นเขตอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มีทั้งโรงงานผลิตไฟฟ้า โรงงานผลิตเหล็กและสแตนเลส

¹³ Ramadhani Prihatini, "China siap invest US\$ 5,9 miliar di Tanjung Priok," *Nasional*, May 10, 2017, <http://nasional.kontan.co.id/news/china-siap-invest-us-59-miliar-di-tanjung-priok>. (accessed December 6, 2017).

¹⁴ Karlis Salna, "Like Bali? Indonesia wants to create 10 of them to draw Chinese tourists," *The Jakarta Post*, October 20, 2017, <http://www.thejakartapost.com/travel/2017/10/20/like-bali-indonesia-wants-to-create-10-of-them-to-draw-chinese-tourists.html>. (accessed December 1, 2017).

Overseas Chinese Affairs Committee, OCAC) และยังคงตั้งสมาพันธ์ชาวจีนโพ้นทะเล (The Federation of Returned Overseas Chinese Associations FROCA) ให้เป็นองค์กรและสมาคมส่งเสริมการประชุมต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนโพ้นทะเลและจีนแผ่นดินใหญ่ เช่น การประชุมสมาพันธ์ชาวจีนโพ้นทะเลและชาวจีน (The Conference of World Federation of Huaqiao Huaren Associations, CWFHHA) การประชุมสุดยอดเศรษฐกิจโลกของจีน (The World Chinese Economic Summit, WCES) และการประชุมนักธุรกิจชาวจีนโพ้นทะเลและนักอุตสาหกรรม (The World Overseas Chinese Businessmen and Industrialists Conference) การประชุมเหล่านี้ต่างมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมเครือข่ายทางธุรกิจระหว่างชาวจีนโพ้นทะเลและพลเมืองชาวจีนตอกย้ำความสำคัญของชาวจีนโพ้นทะเลในฐานะครอบครัวชาวจีน¹⁵

นอกจากนี้จีนเองก็มีนโยบายส่งออกทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะภาษาจีนผ่านสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อที่ได้ถูกผลักดันออกนอกประเทศอย่างประสบความสำเร็จ ไทยและสิงคโปร์เป็นสองประเทศแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีการก่อตั้งสถาบันขงจื้อในปี 2005 ขณะที่อินโดนีเซียก่อตั้งสถาบันขงจื้อในปี 2010 และมีทั้งหมด 7 แห่ง¹⁶ อย่างไรก็ตามการส่งเสริมเครือข่ายระหว่างจีนโพ้นทะเลและจีนแผ่นดิน

¹⁵ Leo Suryadinata, “Blurring the Distinction between huaqiao and huaren: China’s Changing Policy towards the Chinese Overseas,” *Southeast Asian Affairs*, (2017): 103.

¹⁶ Leo Suryadinata, *The Rise of China and the Chinese Overseas: A Study of Beijing’s Changing Policy in Southeast Asia and Beyond*, 184-185.

ใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั่นไม่ใช่เรื่องใหม่ เครือข่ายชาวจีนในพื้นที่ทะเลและชาตินิยมจีนเคยเป็นส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของจีนในทศวรรษ 1990 และในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ในบริบทปัจจุบันนี้แตกต่างออกไปจากอดีต คือ ชาวจีนอินโดนีเซียทุกคนในศตวรรษที่ 21 ถือเป็นพลเมืองอินโดนีเซีย

ดังนั้นภายใต้การผงาดขึ้นของจีนและบรรยากาศประชาธิปไตยของประเทศในปัจจุบันนี้เปิดโอกาสให้ชาวจีนอินโดนีเซียแสดงออกทางอัตลักษณ์และติดต่อกับจีนมากยิ่งขึ้น ทั้งยังมีสมาคมจีนวัด และสถาบันต่างๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากปี 1998 เพื่อสนับสนุนการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ความเป็นจีน ขับเคลื่อนทางสังคม¹⁷ และส่งเสริมสายสัมพันธ์ระหว่างจีนและชาวจีนอินโดนีเซีย ความคิดริเริ่มต่างๆ เหล่านี้ทั้งจากนโยบายของจีนและจากชาวจีนอินโดนีเซียแสดงให้เห็นว่าไม่เพียงจีนจะมีนโยบายที่ชัดเจนในการเกี่ยวพันกับชาวจีนในพื้นที่ทะเลเพื่อส่งเสริมการผงาดขึ้นของจีน บรรยากาศการเมืองของอินโดนีเซียปัจจุบันที่ไร้ซึ่งกฎหมายข้อบังคับก็กดดันความเป็นจีนและความสัมพันธ์กับจีน ทำให้ชาวจีนอินโดนีเซียไม่เพียงหันกลับไปฟื้นฟูอัตลักษณ์ เช่น การเรียนภาษาจีนเพื่อตอบสนองความต้องการทางวัฒนธรรมของกลุ่มเท่านั้น แต่การเรียนภาษาจีนยังเกิดขึ้นเพื่อตอบรับการเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนและโอกาสทางด้านอาชีพของชาวจีนอินโดนีเซียทั่วไปด้วย

¹⁷ การเรียกร้องให้ใช้คำว่า Tionghoa แทนคำเรียกที่มีความหมายลบอย่าง Cina มีการเรียกร้องให้การสร้างสวนแบบจีน (Taman Budaya Tionghoa) ใน Taman Mini Indonesia Indah การเรียกร้องให้รัฐบาลยอมรับขงจื้อเป็นหนึ่งในศาสนาของอินโดนีเซียและยอมรับให้วันปีใหม่จีนเป็นวันหยุดของชาติ

และเมื่อพิจารณาในแง่มุมมองของจีนแล้วนั้น ชาวจีนอินโดนีเซียเป็นชาวจีนโพ้นทะเลกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งชาวจีนอินโดนีเซียเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังเป็นเจ้าของกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ของประเทศด้วย แม้ว่าหลายธุรกิจเหล่านี้จะเคยได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์จลาจลปี 1998 ก็ตาม กลุ่มบริษัทของชาวจีนอินโดนีเซีย ได้แก่ ASTRA, Salim Group, Sinar Mas Group, Djarum Group, Gudang Garam, Lippo Group, Raja Garuda Mas, Triputra Group¹⁸ ต่างเป็นกลุ่มบริษัทที่ประสบความสำเร็จทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่วนหนึ่งนั้นได้เข้าไปลงทุนในจีนแล้วไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาการขนส่งพัฒนาที่อยู่อาศัย อาหาร รถยนต์ และโรงพยาบาล ขณะที่บางกลุ่มได้มีการร่วมทุนกับบริษัทจีนลงทุนในอินโดนีเซีย แต่กระนั้นเองด้วยสถานะที่เปราะบางทางการเมืองและสถานะความเป็นชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ศาสนาที่มีภาพลักษณ์ในแง่ลบในฐานะ “คนอื่น” ในยุคระเบียบใหม่ยังส่งผลกระทบต่อความคิดและการใช้ชีวิตของชาวจีนอินโดนีเซียส่วนหนึ่ง เช่น ความกังวลใจต่อการแสดงออกทางอัตลักษณ์ความเป็นจีนและการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ส่วนหนึ่งมองว่าการแสดงออกอัตลักษณ์ความเป็นจีนมากเกินไปอาจเป็นภัยอันตรายต่อชุมชนชาวอินโดนีเซีย¹⁹ ความกังวลเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกกังวลต่อกระแสความเกลียดชังชาวจีนอินโดนีเซียที่อาจจะปะทุขึ้นมาได้ ดังนั้นแคมเปญต่อต้านอาฮกนี้จึงเป็นแคมเปญต่อต้านกลุ่มอัตลักษณ์ที่

¹⁸ Bien Chiang and Jean Chih-yin Cheng, “Ethnic Chinese Enterprises in Indonesia: A Case Study of West Kalimantan,” 134.

¹⁹ Charlotte Setijadi, “Ethnic Chinese in Contemporary Indonesia: Changing Identity Politics and the Paradox of Sinification,” *Perspective*, no 12 (2016): 8.

ซับซ้อน ไม่เพียงเพราะมีกระแสต่อต้านความเป็น “คนอื่น” ทางศาสนา และความเกลียดชังชาวจีนอินโดนีเซียเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการต่อต้านจีนและคอมมิวนิสต์ใหม่ (Neo-communism) ในบริบทเฉพาะที่เกิดขึ้นในอินโดนีเซียซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

2. เส้นแบ่งอัตลักษณ์: อิสลามนิยมความรุนแรง (Islam Radicalism) และชุมชนแยกโดดของชาวจีนอินโดนีเซีย (Chinese Indonesian's Exclusive Community)

ในประวัติศาสตร์ความเกลียดชัง “คนอื่น” โดยเฉพาะในกรณีของชาวจีนอินโดนีเซียนั้นมีความซับซ้อนอยู่หลายประการ กล่าวคือเส้นแบ่งอัตลักษณ์ระหว่างชาวจีนและชาวท้องถิ่นอินโดนีเซียเป็นเส้นสมมติที่เกิดขึ้นเพื่อแบ่งแยกกลุ่มต่างๆ ในสมัยอาณานิคม แต่ภายใต้ยุคระเบียบใหม่นั้นความเป็นจีนและคอมมิวนิสต์ถูกทำให้เป็นภัยความมั่นคงของชาติ จนก่อให้เกิดการสนับสนุนการใช้ความรุนแรงและปลุกกระแสอิสลามนิยมขึ้นมาเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตามในยุคปฏิรูปพบว่ามรดกตกค้างของยุคซูฮาร์โตไม่ว่าจะเป็นความนิยมความรุนแรง ความไม่เป็นธรรมในสังคม ความเกลียดชังจีน ความเกลียดกลัวคอมมิวนิสต์ ยังคงเป็นตะกอนปัญหาสำคัญที่ขัดขวางระบอบประชาธิปไตยของอินโดนีเซียปัจจุบัน

งานวิชาการหลายชิ้นถกเถียงเรื่องอัตลักษณ์ แนวคิดสุดโต่ง และความขัดแย้งทั้งในระดับรัฐและชุมชนไม่ว่าจะเป็น สุธีร์ กะการ์ (Sudhir kakar) อาชุตอช วาร์ชเนีย (Ashutosh Varshney) อมาตยา เช่น

(Amartya Sen) แอน แอลลี (Anne Aly) และ เจสัน ลีจ สไตรเกอร์ (Jason-Leigh Striegher) ต่างมองว่ากลุ่มอัตลักษณ์และความขัดแย้งมีความเกี่ยวพันกันในหลายสถานการณ์ กะการ์เสนอประเด็นความขัดแย้งในอินเดียระหว่างชุมชนฮินดูและชุมชนมุสลิม เขาเชื่อมโยงว่าแนวคิดแบบสุดโต่งนี้มักถูกส่งเสริมโดยผู้นำศาสนาและมักก่อให้เกิดความรุนแรงในที่สุด เขาเห็นว่าความรู้สึกไม่พอใจและต่อต้านระหว่างกลุ่มเป็นผลมาจากการถูกกระตุ้นความรู้สึกร่วมทางอารมณ์ การผลิตซ้ำความทรงจำ เรื่องเล่าการกดทับทางประวัติศาสตร์จนกลายเป็นชนวนของการต่อสู้ระหว่างกลุ่ม²⁰ เช่นเดียวกับแอลลีและสไตรเกอร์ชี้ว่าความรุนแรงมักจะถูกใช้โดยกลุ่มที่มีวิสัยทัศน์ความเชื่อสุดโต่งและมักมีแนวคิดทางศาสนาเป็นแรงจูงใจและถูกนำมาใช้เพื่อเป้าหมายทางการเมือง ดังนั้นในการต่อสู้เหล่านี้จึงมีการตีความหมายทางศาสนาอยู่ เช่น ความเชื่อเรื่องญิฮาด (Jihad) การต่อสู้ระหว่างศาสนาอิสลามและตะวันตก การต่อสู้เพื่อสร้างรัฐอิสลาม²¹ นอกจากนี้แอลลียังมีแนวคิดเช่นเดียวกับนักวิชาการอีกหลายคนที่ศึกษาเรื่องความรุนแรงและศาสนาว่าปัญหาการเมือง ปัญหาวีรุต และความโดดเดี่ยว เป็นตัวผลักดันให้ปัจเจกชนมุ่งสู่การค้นหาทางศาสนาและเข้าร่วมกลุ่มที่มีแนวความคิดสุดโต่งและนิยมความรุนแรง จนในที่สุดได้ผนวกตัวตนและอัตลักษณ์เข้ากับกลุ่มดังกล่าว

²⁰ Sudhir Kakar, *The Colors of Violence: Cultural Identities, Religion, and Conflict* (Chicago: University of Chicago Press, 1996), 14.

²¹ Anne Aly and Jason-Leigh Striegher, “Examining the Role of Religion in Radicalization to Violent Islamist Extremism,” *Studies in Conflict & Terrorism*, 35 (2012): 852-855.

เช่นเดียวกับวาร์ชเนียและกะการศึกษาคณาความขัดแย้งในอินเดียแต่ เขามองว่าชุมชนฮินดูและชุมชนมุสลิมนั้นไม่จำเป็นต้องมีความขัดแย้ง ระหว่างกันเสมอไป และหลายพื้นที่ยังสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติ ด้วยตามข้อถกเถียงของวาร์ชเนียเขามองว่าพื้นที่สาธารณะที่มีการส่งเสริมการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและสร้างเครือข่ายพลเมืองขึ้นมาไม่ จะผ่านองค์กร สมาคม กลุ่มกิจกรรมทางสังคม ชุมชนนั้นๆ จะสามารถ จัดการกับความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาได้ดี เพราะ พื้นที่เหล่านี้ได้เปิดโอกาสให้เกิดอัตลักษณ์ร่วมในฐานะพลเมืองอินเดีย ที่มีความสำคัญเหนือกว่าอัตลักษณ์ของความเป็นฮินดูและมุสลิม²² แนวคิดของวาร์ชเนียจึงสอดคล้องกับแนวคิดของเซน แต่ขณะที่วาร์ชเนีย เน้นย้ำเรื่องอัตลักษณ์ของความเป็นพลเมืองที่ก่อตัวขึ้นเมื่อมีปฏิสัมพันธ์ ในพื้นที่สาธารณะ เซนให้ความสำคัญเรื่องสิทธิเสรีภาพในการเลือกและ ความเสมอภาคในการเลือกอัตลักษณ์ของปัจเจกชน เขามองว่าปัญหา หลักเรื่องอัตลักษณ์ในสังคมพหุวัฒนธรรมคือ ปัจเจกชนไม่ได้รับสิทธิ หรือถูกละเลยสิทธิในการเลือกหรือไม่เลือกกลุ่มอัตลักษณ์ของตน โดย เซนมองว่าสังคมส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือสังคมมีการบังคับบีบรัดพลเมืองให้ยอมรับอัตลักษณ์ที่ตนเองไม่ได้เลือก (unchosen identity) ทั้งจำกัดให้ปัจเจกชนในสังคมสามารถเลือกสายสัมพันธ์เชิงเดียวทาง วัฒนธรรม (singular affiliation) ละเลยข้อเท็จจริงที่ว่าปัจเจกชนล้วนมีความสัมพันธ์และอัตลักษณ์ร่วมกับอีกหลากหลายกลุ่ม²³ การสนับสนุน อัตลักษณ์เชิงเดียวนั้นเป็นปัจจัยตั้งต้นที่ทำให้เกิดการใช้ความรุนแรง ระหว่างกลุ่มเพราะการนิยามตนเองและการนิยามผู้อื่นไม่ได้ตั้งอยู่บน

²² Ashutosh Varshney, *Ethnic Conflict and Civic Life: Hindus and Muslims in India* (New Haven, Yale University Press, 2002), 9.

²³ *Ibid.*, 38-39.

หลักเหตุผล แต่ตั้งอยู่บนหลักของความรู้สึกและอารมณ์ร่วม จนเกิดเส้นแบ่งทางอัตลักษณ์ระหว่างความเป็น “คนใน” และ “คนนอก” ทั้งนี้ยังปฏิเสธไม่ได้ด้วยการรวมกลุ่มทางอัตลักษณ์มักเป็นผลกระทบมาจากความไม่เท่าเทียมกันทางการเมืองและสังคมที่หลายครั้งนำไปสู่ความรุนแรง แอลลี ร่วมกับแอนน์ มารี บาลบี (Anne-Marie Balbi) และคาร์เมน ฌาคส์ (Carmen Jacques) เสนอวิธีการรับมือกับกลุ่มนิยมความรุนแรงและลัทธิสุดโต่งไว้อย่างเป็นทางการว่า รัฐบาลจำเป็นต้องยอมรับการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม รวมไปถึงรับฟังเสียงสะท้อนจากอดีตสมาชิกของกลุ่มที่เข้าร่วมกลุ่มกับลัทธินิยมความรุนแรงและผู้ที่ได้รับผลกระทบต่างๆ ร่วมกันนั้นต้องขับเคลื่อนนโยบายที่เปิดโอกาสและสร้างพื้นที่ให้กับกลุ่มคนทุกกลุ่มในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างเท่าเทียมกันเพื่อตอบรับการแก้ปัญหาที่ถูกจุดในสังคม²⁴

อินโดนีเซียเป็นสังคมที่มีการแบ่งแยกกลุ่มตามเส้นแบ่งอัตลักษณ์ที่มีความหลากหลายสูง แม้ว่าอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ศาสนานั้นจะมีความซ้ำซ้อนและเลือนไหล แต่ในหลายเหตุการณ์ เช่น ความรุนแรงทางการเมือง การเรียกร้องความเท่าเทียมทางสังคม อัตลักษณ์เหล่านี้กลายเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนที่สำคัญ โดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างศาสนา เช่น คริสต์และอิสลาม หรือการต่อต้านชาวจีนอินโดนีเซีย เหตุการณ์เหล่านี้เป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดนิยมความรุนแรง ความเชื่อสุดโต่ง และอคติทางชาติพันธุ์ศาสนา ในส่วนนี้จะอธิบายถึงรากฐานของกระแสอิสลามสุดโต่ง ลัทธินิยมความรุนแรง

²⁴ Anne Aly, Anne-Marie Balbi and Carmen Jacques, “Rethinking Countering Violent Extremism: Implementing the Role of Civil Society,” *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism* 1 (2015): 12-13.

และอคติต่อชาวจีนอินโดนีเซียโดยเฉพาะในบริบทของยุคหลังระเบียบใหม่

ในอินโดนีเซียนี้เช่นเดียวกับหลายพื้นที่ในโลกมีการเติบโตของกระแสอิสลามสุดโต่งและลัทธินิยมความรุนแรง ซึ่งทั้งสองกลุ่มเป็นผลผลิตของสงครามเย็นและรัฐบาลเผด็จการของซูฮาร์โต แม้อินโดนีเซียจะเป็นรัฐโลกนิยม (secular state) ที่มีกลุ่มมุสลิมสายกลาง (moderate Muslim) ขนาดใหญ่สนับสนุนขันติธรรม (tolerance) และปัญญาศีลในฐานะอุดมการณ์รัฐเพื่อสร้างสังคมที่มีความยุติธรรมและมีเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย แต่ภายใต้ความพยายามสร้างรัฐอุดมคติดังกล่าวอินโดนีเซียยังประสบกับปัญหาหลายประการและในหลายกรณีก็ได้สะท้อนให้เห็นว่าอินโดนีเซียนั้นยังไม่สามารถแยกรัฐและศาสนาออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด เช่น หลักการข้อแรกของปัญญาศีลว่าด้วยการมีพระเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียวเป็นหลักการที่ย้อนแย้งของรัฐโลกวิสัยและตอกย้ำในสำนึกของคนในชาติให้ยึดติดกับศาสนาและความเชื่อเป็นสำคัญ เป็นเหตุผลว่าในความรุนแรงหลายครั้งปัญญาศีลได้กลายมาเป็นบรรทัดฐานของรัฐและสังคมอันลวงละเมิดไม่ได้และในที่สุดกลายเป็นสิ่งที่ผลักดันให้เกิดอคติธรรม (intolerance) และความเกลียดชัง

ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นทั้ง กะการ์ วาร์ชนีย์ เช่นแอลลี และ สไตรเกอร์ ต่างเห็นตรงกันว่าการรวมกลุ่มอัตลักษณ์แนวคิดสุดโต่งและลัทธินิยมความรุนแรงนั้นมีที่มาที่ไปอันมีฐานมาจากความอยุติธรรมของสังคมและความต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมการเมืองของกลุ่มผู้ที่ถูกกดขี่ หรือเกิดจากความกลัวต่อการถูกคุกคามต่อสถานภาพปัจจุบัน (status quo) ที่ส่งผลให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มต่างๆ เช่น ในอินโดนีเซียนั้น การรวมกลุ่มอัตลักษณ์สามารถย้อนไปถึง

สมัยอาณานิคมดัตช์ที่มีการรวมกลุ่มของอัตลักษณ์เพื่อเรียกร้องเอกราช เช่น ซาเรกัต อิสลาม (Sarekat Islam) พรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซีย (PKI) พรรคชาตินิยมอินโดนีเซีย ทั้ง 3 กลุ่มเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญทางการเมืองของอินโดนีเซียสมัยใหม่ แต่เมื่อระบอบชุกการโนถูกโค่นล้มลงในปี 1965 พรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียถูกจำกัดและหมดบทบาททางการเมืองไปอย่างสิ้นเชิงจากการต่อต้านและร่วมมือของกลุ่มทหารและกลุ่มอิสลาม

การสิ้นสุดของยุคชุกการโนนี้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการดำเนินนโยบายการเมืองภายในและระหว่างประเทศของอินโดนีเซีย คือ ชุกการโนตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนหันมาให้การสนับสนุนทุนนิยมและเป็นมิตรกับสหรัฐอเมริกาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของอินโดนีเซีย แต่ระเบียบใหม่นี้กลับไม่ได้ส่งเสริมความเท่าเทียมทางสังคมการเมืองแต่อย่างใด ทั้งยังปิดโอกาสทางการเมืองของภาคประชาชนและมุสลิมด้วย มีเพียงกลุ่มทหารและกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ของชาวจีนอินโดนีเซียเท่านั้นที่ยังได้รับผลประโยชน์จากระบอบการเมืองดังกล่าว พรรคการเมืองอิสลามถูกจำกัดบทบาทและถูกบังคับห้ามไม่ให้นำศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องหรือเพื่อขับเคลื่อนทางสังคม การถูกจำกัดบทบาทของกลุ่มอิสลามบนฐานของความไม่เป็นธรรมทางสังคมเช่นนี้ทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มมุสลิมสุดโต่งและอนุรักษนิยมในอินโดนีเซียขึ้นมา เช่น สภาอินโดนีเซียเพื่อการเผยแพร่ศาสนาอิสลาม (Dewan Dakwah Islamiyah Indonesia, DDII) มีจุดประสงค์เพื่อเผยแพร่ศาสนาอิสลามต่อต้านศาสนาคริสต์ และต่อต้านรัฐบาลโดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 1970²⁵ ประกอบกับผลจากปฏิวัติอิหร่านในปี 1979

²⁵ Zachary Abuza, *Political Islam and Violence in Indonesia* (Oxon: Routledge, 2007), 17-18.

ทำให้เกิดกระแสฟื้นฟูศาสนาอิสลามอย่างเข้มแข็งในกลุ่มชาวมุสลิม เกิดขบวนการดากัวะห์ (Dakwah movement) เพื่อเผยแพร่ศาสนาและฟื้นฟูศาสนาอิสลาม แต่อย่างไรก็ดีในช่วง 10 ปีหลังของซูฮารีโตเมื่อเริ่มมีกลุ่มขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตยต่อต้านรัฐบาลเกิดขึ้น ซูฮารีโตจึงหันกลับไปหาแนวร่วมอิสลามเพื่อหาเสียงสนับสนุนการดำรงอยู่ระบอบระเบียบใหม่

ซูฮารีโตมีนโยบายสนับสนุนแก่อุญตฺลุกลุ่มอิสลาม เช่น การให้ความช่วยเหลือทางธุรกิจ ให้สัมปทาน เพิ่มช่องทางเผยแพร่ศาสนาอิสลาม และบริจาคเงินสนับสนุนโรงเรียนอิสลาม ทั้งยังมีการก่อตั้งคณะกรรมการและสมาคมอิสลามไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการอินโดนีเซียเพื่อความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของโลกอิสลาม (Komite Indonesia untuk Solidaritas Dunia Islam, KISD)²⁶ สมาคมปัญญาชนชาวมุสลิมในประเทศอินโดนีเซีย (Ikatan Cendekiawan Muslim Indonesia, ICMI) และรัฐบาลยังหันไปสนับสนุนกลุ่ม DDII ซึ่งเป็นกลุ่มมุสลิมสุดโต่งให้ มาสนับสนุนรัฐบาลด้วยการหันไปหาแนวร่วมอิสลามเหล่านี้ในที่สุดถูกมองว่าเป็นการรวมกลุ่มขึ้นเพื่อต่อต้านกลุ่มสนับสนุนประชาธิปไตยต่อต้านกลุ่มมุสลิมสายกลาง และส่งเสริมกลุ่มมุสลิมอนุรักษนิยมให้ยิ่ง ขยายตัวในอินโดนีเซีย²⁷

²⁶ KISDI สนับสนุนการรวมตัวของมุสลิม ต่อต้านคอมมิวนิสต์และการกระทำต่างๆ ที่ถูกตั้งข้อสังเกตว่าเป็นการดูหมิ่นอิสลามในยุคการปกครองของซูฮารีโต ทั้งยังสนับสนุนคนใกล้ชิดของซูฮารีโต คือ ปราโบโว ซูเบียนโต ลูกเขยของซูฮารีโตและหัวหน้าหน่วยรบพิเศษ Kopassus ทำการปราบปรามกลุ่มนักศึกษาที่ประท้วงรัฐบาลและการต่อต้านชาวจีนอินโดนีเซียในปี 1998

²⁷ Julie Chernov Hwang, *Peaceful Islamist Mobilization in the Muslim World: What Went Right* (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 60.

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าในสภาวะของสงครามเย็นและยุคเผด็จการของซูฮาร์โตมีส่วนอย่างมากในการสนับสนุนการก่อตัวของลัทธินิยมความรุนแรงและอิสลามสุดโต่ง เมื่อซูฮาร์โตลงจากตำแหน่งบรยากาศการเมืองในระบอบประชาธิปไตยนี้เองจึงได้เปิดโอกาสให้ม็อกกลุ่มทางการเมืองและกลุ่มขับเคลื่อนทางสังคมมากขึ้น ปฏิเสธไม่ได้ว่ากลุ่มขับเคลื่อนทางสังคมและการเมืองหลายกลุ่มนำเอาอัตลักษณ์ทางศาสนามาเป็นตัวชูเพื่อเรียกร้องให้เกิดรวมกลุ่ม ในกรณีของกลุ่มอิสลามนั้นมีการก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็วและมีความหลากหลาย คือ มีทั้งกลุ่มที่สนับสนุนประชาธิปไตยและพหุสังคมวัฒนธรรม เช่น Liberal Islamic Network (JIL) และกลุ่มอิสลามที่มีความคิดสุดโต่งต่อต้านประชาธิปไตยต่อต้านพหุวัฒนธรรมนิยมไปจนถึงเรียกร้องการเป็นรัฐอิสลาม เช่น เยาวชนอิสลาม (Gerakan Pemuda Islam, GPI) กลุ่มแนวร่วมพิทักษ์อิสลาม (Front Pembela Islam, FPI) สภามุสลิม (Forum Umat Islam, FUI) กลุ่มนักรบอิสลามเจมาห์ อิสลามียาห์ (Jemaah Islamiyah) และกลุ่มอิสลามนิยมความรุนแรงเหล่านี้ก็มักมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรง ช่มชู้ ก่อการประท้วง ทำลายสิ่งของสถานที่ที่ขัดกับศีลธรรมอิสลามแบบอนุรักษนิยมและรวมไปถึงการขับเคลื่อนต่อต้านอาฮก (Gerakan Ahok) ด้วย เช่น FPI GPI และ FUI จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าในยุคปฏิรูปนี้เส้นแบ่งระหว่างกลุ่มอิสลามและกลุ่มที่ไม่อิสลามนั้นชัดเจนมากขึ้น

ในกรณีของชาวจีนอินโดนีเซียก็เช่นกัน ดังที่อธิบายไว้ในช่วงต้นเรื่องการผงาดขึ้นของจีนและบรรยากาศหลัง 1998 ชาวจีนอินโดนีเซียได้ใช้โอกาสของยุคปฏิรูปหรือฟื้นอัตลักษณ์ความเป็นจีน เพียงแต่ว่าการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ของชาวจีนอินโดนีเซียนั้นไม่ใช่การรื้อฟื้นความเป็นจีน

แบบดั้งเดิมหรืออนุรักษ์นิยมแต่อัตลักษณ์ของชาวจีนอินโดนีเซียกลับมีความซับซ้อนและเป็นไปในรูปแบบของการผสมผสานทางวัฒนธรรม²⁸ ชาลลอต เซติจาดิ (Charlotte Setijadi) ถกเถียงเรื่องของการกลับไปเรียนและใช้ภาษาจีนกลางของชาวจีนอินโดนีเซียไว้ว่าการผงาดขึ้นของจีนทำให้ภาษาจีนได้รับการส่งเสริมในกลุ่มของชาวจีนอินโดนีเซีย และการหันกลับไปพูดภาษาจีนของชาวจีนอินโดนีเซียนั้นไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกการเป็นส่วนหนึ่งของชาติอินโดนีเซียแต่อย่างใด แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าพรมแดนระหว่างความเป็นจีนและความเป็นอินโดนีเซียนั้นได้ถูกทำให้เข้มแข็งขึ้น²⁹

ผู้เขียนเห็นด้วยกับชาลลอตตั้งผู้เขียนยังมองว่าพรมแดนระหว่างความเป็นจีนและความเป็นอินโดนีเซียที่ชัดเจนขึ้นนั้นไม่ใช่เรื่องของอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียวแต่ยังเป็นพรมแดนทางเศรษฐกิจการเมืองด้วย เพราะแม้ว่าชาวจีนอินโดนีเซียส่วนหนึ่งจะไม่ได้พูดภาษาจีนกลางในชีวิตประจำวันก็ตาม พวกเขาก็ยังเสี่ยงต่อการถูกมองอย่างแบ่งแยกจากกลุ่มชาวอินโดนีเซียเนื่องจากอคติ และภาพเหมารวมของชาวจีนอินโดนีเซีย คือ กลุ่มคนที่มีสถานะร่ำรวยที่เป็นผลผลิตจากระบบทุนซุฮาร์โตและแม้ว่าได้ก้าวเข้าสู่ยุคหลังระเบียบใหม่

²⁸ ชาวจีนอินโดนีเซียรุ่นใหม่เติบโตขึ้นมีอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่ซับซ้อนมากกว่าคนรุ่นเก่า คือมีสามารถทางภาษาพวกเขาสามารถสื่อสารได้หลายภาษา คือ จีนกลาง ภาษาอังกฤษ ภาษาอินโดนีเซีย และหากเกิดและเติบโตนอกเกาะชาวพวกเขายังสามารถพูดภาษาจีนท้องถิ่นได้อีกด้วย เช่น เมดาน บังกา-เบลิตุง เป็นต้น

²⁹ Charlotte Setijadi, "Being Chinese Again Learning Mandarin in Post-Suharto Indonesia," in *Multilingualism in the Chinese Diaspora Worldwide: Transnational Connections and Local Social Realities*, ed. Li Wei (London: Routledge, 2016), 154-155.

มานานเกือบ 20 ปี สถานะของชาวจีนอินโดนีเซียในอินโดนีเซียก็ยังคงเปราะบางกล่าวคือเส้นแบ่งระหว่างชาวจีนอินโดนีเซียนั้นยังถูกมองในฐานะกลุ่มตรงข้ามกับชาวอินโดนีเซีย คือมีสถานะเป็น “คนอื่น” และชนกลุ่มน้อยต่างศาสนา โดยความเป็นคนอื่นนี้ถูกตอกย้ำด้วยสถานการณ์ความรุนแรงต่อต้านชาวจีนอินโดนีเซียหลายเหตุการณ์ที่ดำเนินไปในหลายพื้นที่ของยุคปฏิรูป³⁰

งานศึกษาของไซ เหยียนหลิง (Tsai Yen-Ling) ได้ศึกษาการใช้ชีวิตของชาวจีนอินโดนีเซียหลังปี 1998 ในจาการ์ตาและเมดาน พบว่าชาวจีนอินโดนีเซียส่วนใหญ่มีที่อยู่อาศัยในพื้นที่ปิดเฉพาะกลุ่มของตนเอง (exclusivity) เช่น บ้านที่อยู่อาศัยที่มีรั้วสูงและมีระบบรักษาความปลอดภัยอย่างดีเพื่อแบ่งแยกชุมชนออกจากกลุ่มอื่น³¹ เช่นเดียวกับงานศึกษาของผู้เขียนในเมดานพบว่าชาวจีนเมดานนั้นมักกระจุกตัวในพื้นที่ที่ชาวจีนเป็นชนกลุ่มใหญ่อันเป็นผลเนื่องมาจากความกังวลต่อความปลอดภัยของกลุ่มและสถานะทางเศรษฐกิจ

³⁰ ในกรณีของการต่อต้านชาวจีนอินโดนีเซียหลังจากปี 1998 ยังคงมีอยู่หลายเหตุการณ์ เช่น ในปี 2006 มีการรวมกลุ่มประท้วงขับไล่กลุ่มชาวจีนอินโดนีเซียออกจากมกัสซาร์ ระหว่างปี 2012 และ 2013 มีการออกมาประท้วงต่อต้านนักธุรกิจชาวจีนอินโดนีเซียในเมดานต่อกรณีการนำเอาที่ดินของมัสยิดไปก่อสร้างเป็นบ้านจัดสรร กลางปี 2016 มีความไม่พอใจระหว่างชาวมุสลิมและชาวจีนอินโดนีเซียในพื้นที่ตันจงบาไล (Tanjung Balai) จังหวัดสุมาตราเหนือจนก่อให้เกิดเผาและทำลายศาลเจ้าและวัดในพื้นที่รวม 10 แห่ง

³¹ Tsai Yen-Ling, “Space of Exclusivity, Wall of Intimacy: Rethinking “Chinese Exclusivity” in Indonesia,” *Indonesia Journal*, 92 (2011), 126-128.

ในงานศึกษาของผู้เขียนพบว่ากลุ่มชาวจีนเมดานยอมรับว่ากลุ่มของตนยังคงตกเป็นเป้าหมายของอำนาจไม่ชอบธรรมทั้งโดยรัฐและสังคม หลายครั้งพวกเขา มักถูกเรียกค่าคุ้มครองทางธุรกิจ (uang keamanan) ให้กับนักเลงท้องถิ่นหรือเพื่ออำนวยความสะดวกจากการบริการของหน่วยงานรัฐบาล³² ในด้านหนึ่งกรณีเช่นนี้ สะท้อนถึงกฎหมายที่อ่อนแอผลักดันให้ชาวจีนเมดานเลือกใช้ชีวิตจ่ายเงินใต้โต๊ะให้กับเจ้าหน้าที่รัฐและกลุ่มอาชญากรรมเพื่อหาทางออก บ้างก็ใช้วิธีสร้างเครือข่ายกับนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อให้คุ้มครองผลประโยชน์ของตนเอง แต่อย่างไรก็ดียังมีชาวจีนนักธุรกิจส่วนหนึ่งที่กลับพอใจที่จะจ่ายเงินเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองมากกว่าการปฏิบัติตามกฎหมายด้วยงานของ ชง หู่ หลิง (Chong Wu Ling) ได้ชี้ให้เห็นถึงกิจกรรมและการทำธุรกรรมผิดกฎหมายของกลุ่มบริษัทชาวจีนอินโดนีเซียในยุคหลังระเบียบใหม่หลายกรณี³³ เช่น การถือครองที่ดินอย่างผิดกฎหมาย³⁴ และการยกยอกภาษีของบริษัทขนาดใหญ่³⁵ กรณีเหล่านี้สะท้อนว่าการถือฤกษ์กันระหว่างกลุ่มนักธุรกิจชาวจีนอินโดนีเซีย นักเลงท้องถิ่น ทหาร

³² Chontida Auikool, "Ethnic Relations in Multicultural Medan in Post-Suharto Indonesia," (MA Thesis, Political Science Thammasat University, 2013), 108.

³³ Chong Wu Ling, "Democratization and Ethnic Minorities: Chinese Indonesians in Post-Suharto Indonesia," (PhD Diss., Department of sociology National University of Singapore, 2014), 173-175.

³⁴ บริษัท PT Central Business District (CBD) ซื้อขายที่ดินอย่างผิดกฎหมายและเข้าครอบครองที่ดินเดิมเป็นของทหารอากาศอินโดนีเซีย

³⁵ บริษัท Asian Agri Group (AAG) บริษัทผลิตน้ำมันปาล์ม โกล์ และยางขนาดใหญ่ในจังหวัดสุมาตราเหนือ หนึ่งในเครือของบริษัท Raja Garuda Mas Group (RGM) ถือหุ้นโดย Sukanto Tanoto ผู้ซึ่งเป็นหนึ่งในพวกพ้องของซูฮาร์โต

เจ้าหน้าที่รัฐ และนักการเมืองยังคงมีอยู่และไม่ได้แตกต่างจากยุคสมัยของซูฮาร์โต อดีตและทัศนคติในแง่ลบระหว่างกันจึงไม่ได้แตกต่างจากยุคระเบียบใหม่ กล่าวคือชาวจีนอินโดนีเซียถูกมองว่าเป็นพวกที่ใช้อำนาจทางการเงินในการแก้ปัญหา เป็นกลุ่มนายทุนที่ได้รับสิทธิพิเศษทางสังคม ขณะที่ชาวจีนอินโดนีเซียถูกมองจากชาวจีนอินโดนีเซียว่าเป็นกลุ่มอันธพาล³⁶

นอกจากนี้จากการสังเกตครอบครัวชาวจีนในเมดานพบว่าแนวความคิดเรื่องอัตลักษณ์ของกลุ่มยังถูกสนับสนุนผ่านสถาบันและโรงเรียนตามค่านิยมการส่งบุตรหลานชาวจีนเมดานเรียนหนังสือในโรงเรียนเอกชนที่มีกลุ่มชาวจีนอินโดนีเซียเป็นชนกลุ่มใหญ่หรือโรงเรียนสามภาษา³⁷ โรงเรียนและสถาบันเหล่านี้ส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางชนชั้น ชาติพันธุ์ ชาติ ในช่วงวัยเด็กของชาวจีนอินโดนีเซียอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นเดียวกับงานของชาง เหยาสุน (Chang Yau-Hoon) ศึกษาเรื่องโรงเรียนคริสต์ของชาวจีนอินโดนีเซียในจาการ์ตา เขาตั้งข้อถกเถียงไว้ว่าโรงเรียนคริสต์เหล่านี้ไม่เพียงสร้างขอบเขตทางกายภาพที่แบ่งแยกและยังมีส่วนก่อร่างความคิดที่การแบ่งแยกระหว่างความเป็น

³⁶ Chontida Auikool, “Ethnic Relations in Multicultural Medan in Post-Suharto Indonesia,” 99 -100.

³⁷ พบว่าในโรงเรียนเอกชนที่ชาวจีนเมดานเป็นชนกลุ่มใหญ่ นักเรียนมักจะมีการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมห้องเป็นภาษาเมดานสกเกี้ยนซึ่งไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจนั้นได้กีดกันชาวจีนอินโดนีเซียชาติพันธุ์อื่นๆ ออกจากกลุ่มโดยอัตโนมัติ ทั้งกรณีที่นักเรียนเรียนโรงเรียนสามภาษาจะมีการเรียนการสอนภาษาอินโดนีเซียเฉพาะในช่วงโมงเรียนภาษาอินโดนีเซีย แต่พื้นที่สาธารณะที่แบ่งแยกยิ่งทำให้โอกาสที่เด็กรุ่นใหม่เหล่านี้จะสื่อสารภาษาอินโดนีเซียมีน้อย เพราะส่วนใหญ่ใช้เมดานสกเกี้ยนในชีวิตประจำวัน ยกเว้นในกรณีที่บ้านมีการว่าจ้างพี่เลี้ยงชาวจีนอินโดนีเซีย

จีนอินโดนีเซียและคนอื่น โดยเขายังเสนอไว้ด้วยว่าสาเหตุหลักที่ทำให้โรงเรียนคริสต์ในจาการ์ตาเป็นพื้นที่ของการจำกัดทางชาติพันธุ์ศาสนานั้นั้น ด้วยเพราะว่าชาวมุสลิมส่วนใหญ่ไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนโรงเรียนคริสต์ และโรงเรียนเหล่านี้มีมักมีค่าใช้จ่ายสูง³⁸

แม้ว่าจะต้องทำความเข้าใจด้วยการแบ่งแยกทางสังคมตามกลุ่มอัตลักษณ์และวัฒนธรรมนั้นจะไม่ได้ก่อให้เกิดความรุนแรงเสมอไป แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นความรุนแรงและความตึงเครียดระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ศาสนาในอินโดนีเซียมักเกิดขึ้นเมื่ออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์หรือศาสนาถูกนำมาใช้ขับเคลื่อนอย่างประสบความสำเร็จบนฐานของความไม่เท่าเทียมและความไม่เป็นธรรมซึ่งยังเป็นลักษณะสังคมของอินโดนีเซียในปัจจุบันและเป็นผลตกค้างจากยุคซูฮาร์โต กรณีแคมเปญต่อต้านอาฮกนี่จึงเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้เห็นสังคมอินโดนีเซียที่แยกส่วนอย่างชัดเจนผ่านการนำเอาอัตลักษณ์ของชนกลุ่มน้อย ออกดีต่อจีนและความเกลียดกลัวคอมมิวนิสต์ใหม่เข้ามาขับเคลื่อนสร้างความเกลียดชัง “คนอื่น” เพื่อจุดประสงค์ทางการเมือง

³⁸ Chang-Yau Hoon, “Mapping ‘Chinese’ Christian Schools in Indonesia: Ethnicity, Class and Religion,” *Asia Pacific Education Review* 12 (2011), 407-409.

3. แคมเปญต่อต้านอาฮก: ความเกลียดชังจีน ชาวจีนอินโดนีเซีย และคอมมิวนิสต์ใหม่

ดังที่กล่าวไปแล้วความตึงเครียดทางชาติพันธุ์ ความรู้สึกต่อต้านชาวจีนอินโดนีเซียนั้นไม่ใช่สิ่งใหม่ แต่เป็นความรู้สึกที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมมาอย่างยาวนาน เรื่องเล่าความป็นอื่นของชาวจีนอินโดนีเซียถูกผลิตซ้ำส่งผลให้เกิดการกีดกันชาวจีนอินโดนีเซียออกจากกรรมมีส่วนร่วมในสำนึกความเป็นชาติอินโดนีเซีย ในส่วนนี้จะยกกรณีศึกษาการต่อต้านบาซูกิ จาฮาจา ปูร์นามา (Basuki Tjahaja Purnama) หรือ อาฮก (Ahok) ระหว่างการหาเสียงเลือกตั้งผู้ว่ากรุงจาการ์ตาในปี 2016-2017 ซึ่งเป็นการขัดแย้งระลอกใหม่ที่สร้างความตึงเครียดให้กับชุมชนชาวจีนอินโดนีเซียและชนกลุ่มน้อยทางศาสนา โดยมีพื้นที่ความขัดแย้งไม่จำกัด อยู่เฉพาะบนท้องถนนหรือในชุมชนเท่านั้น แต่ความขัดแย้งและความเกลียดชังจำนวนมากได้ปรากฏตัวอยู่บนพื้นที่สื่อออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ และอินสตาแกรมตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยการต่อต้านอาฮกครั้งนี้เป็นการถอยร่นของกระบวนการประชาธิปไตยอินโดนีเซีย และการประทุของของกลุ่มมุสลิมอนุรักษนิยมยังสะท้อนถึงความอ่อนแอของสังคมพหุวัฒนธรรมของอินโดนีเซียที่เป็นผลมาจากมรดกตกค้างจากยุคระเบียบใหม่ของซูฮาร์โต

ยุคปฏิรูปนี้เป็นความหวังของชาวจีนอินโดนีเซีย เป็นปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสังคมที่เปิดให้ชาวจีนอินโดนีเซียเข้ามามีพื้นที่ทางการเมืองวัฒนธรรมของประเทศอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นในฐานะนักการเมืองผู้ก่อตั้งองค์กรไม่แสวงผลกำไร นักกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนสังคมการเมืองอินโดนีเซียการเข้ามามีบทบาททางการเมืองและสังคมมากขึ้นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งแสดงถึงความพยายาม

ของชาวจีนอินโดนีเซียเพื่อสร้างภาพลักษณ์ใหม่และลบภาพอคติเหมารวมของชาวจีนอินโดนีเซียที่มักถูกมองว่าเป็นกลุ่มนักธุรกิจที่แสวงหาแต่ผลประโยชน์กำไรและไม่กระตือรือร้นทางการเมือง ชาวจีนอินโดนีเซียหลายคนจึงเลือกเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างเป็นทางการมากขึ้น เช่น มารี เอลกา ปังงสตู (Mari Elka Pangestu)³⁹ ฮาซัน การ์มัน (Hasan Karman)⁴⁰ คริสเตียนดี สัจญายา (Christiandy Sanjaya)⁴¹ เอ็ดดี้ กุสุมา (Eddy Kusuma)⁴² โซเฟียน ตัน (Sofyan Tan)⁴³ บาซุรี จาฮาจา ปูร์นาามา (Basuri Tjahaja Purnama)⁴⁴ ฮารี ตานูซุดิบโจ (Hary Tanoesoedibjo)⁴⁵ แต่ที่เป็นที่รู้จักมากที่สุดคือ บาซูกี จาฮาจา ปูร์นาามา⁴⁶ หรือ อาฮก ผู้ถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของพหุวัฒนธรรมของ

³⁹ ผู้หญิงชาวจีนอินโดนีเซียคนแรกที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีของอินโดนีเซีย เธอเคยเป็นรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงการท่องเที่ยว

⁴⁰ นายกรัฐมนตรีเมืองซิงกาวันจังหวัดกาลิมันตันตะวันตก

⁴¹ รองผู้ว่าราชการจังหวัดกาลิมันตันตะวันตก

⁴² สมาชิกพรรคการเมือง Gerindra

⁴³ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากเขตสุมาตราเหนือ 1

⁴⁴ อดีตนายอำเภอเบอลิตุงตะวันออก (Bupati Belitung Timur) ระหว่างปี 2010-2015 เป็นน้องชายของบาซูกี จาฮาจา ปูร์นาามา

⁴⁵ นักธุรกิจและนักการเมืองชาวจีนอินโดนีเซีย ฮารีเป็นหุ้นส่วนทางธุรกิจกับประธานาธิบดีทรัมป์และเป็นหนึ่งผู้ต่อต้านอาฮกและอาจจะเป็นหนึ่งในนักธุรกิจผู้สนับสนุนทางการเงินให้กับกลุ่ม FPI ในการประท้วง

⁴⁶ ชาวจีนอินโดนีเซียคนแรกที่ดำรงตำแหน่งผู้ว่าการกรุงจาการ์ระหว่างปี 2014-2017 โดยอาฮกเข้าเล่นการเมืองตั้งแต่ปี 2004 และเคยดำรงตำแหน่ง เช่น นายอำเภอเบอลิตุงตะวันออก (Bupati Belitung Timur) อดีตรองผู้ว่าการกรุงจาการ์ตา ผู้ว่าการกรุงจาการ์ตา และได้รับการยอมรับโดยนิตยสาร Foreign Policy ในฐานะ 1 ใน 100 นักคิดของโลก เนื่องจากมีจุดยืนที่ชัดเจนยืนมั่นในความหลากหลายชาติพันธุ์ ศาสนาในอินโดนีเซีย และต้องต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมทางสังคมการเมือง

อินโดนีเซียเนื่องจากเป็นชาวจีนอินโดนีเซียและชาวคริสต์คนแรกที่ได้รับตำแหน่งผู้ว่าการกรุงจาการ์ตา

แม้ว่าชาวจีนอินโดนีเซียจะเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการเมืองอินโดนีเซีย แต่ก็ยังปฏิเสธไม่ได้ว่าประเด็นทางชาติพันธุ์ศาสนายังเป็นประเด็นที่ถูกนำมาใช้เพื่อโจมตีนักการเมืองชาวจีนอินโดนีเซียอยู่นั่นเอง เช่นในปี 2007 หลังจากที่คริสเตียนดี สัญญาญาได้รับเลือกตั้งเป็นรองผู้ว่าการจังหวัดกาลิมันตันตะวันตกได้เกิดการจลาจลในปอนเตียนัก (Pontianak) และมีการโจมตีสังหาริมทรัพย์ของชาวจีนอินโดนีเซีย⁴⁷ ในปี 2010 ในการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีที่เมดานมีข่าวลือเพื่อต่อต้านผู้สมัครแข่งขันชาวจีนอินโดนีเซียโซเฟียน ต้นว่าหากโซเฟียน ต้นชนะการเลือกตั้งเมดานจะกลายเป็นชุมชนชาวจีนและจะมีการสร้างวัดแทนการสร้างมัสยิด และหากโซเฟียน ต้นได้รับชัยชนะจริงจะมีการจลาจลต่อต้านชาวจีนเกิดขึ้น ผลปรากฏว่าโซเฟียน ต้นพ่ายแพ้การเลือกตั้งนายกเทศมนตรีในปี 2010 แต่ก็ยังได้รับเลือกให้เป็นตัวแทนจังหวัดสุมาตราเหนือในวุฒิสภาปี 2014⁴⁸ ในปีเดียวกันเมื่อโจโก วิโดโดชนะการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี อาฮกจึงได้เข้ารับดำรงตำแหน่งผู้ว่าการกรุงจาการ์ตาต่อจากโจโก วิโดโด อาฮกก็ถูกต่อต้านจากกลุ่มมุสลิมสุดโต่ง

⁴⁷ Chong Wu Ling, “Democratization and Ethnic Minorities: Chinese Indonesians in Post-Suharto Indonesia,” (PhD Diss., Department of sociology National University of Singapore, 2014), 252.

⁴⁸ Hendra Gunawan, “Sofyan Tan Raih Suara Terbanyak di Sumut 1,” *Tribunnews*, April, 25, 2014. <http://www.tribunnews.com/regional/2014/04/25/sofyan-tan-raih-suara-terbanyak-di-sumut-1>. (accessed July 1, 2016).

และนิยมความรุนแรงเช่นกัน⁴⁹ มีการโจมตีสถานะความเป็นชาติพันธุ์ และศาสนานอกกลุ่มน้อยของอาฮกโดยการขับเคื่อนประท้วง “ปฏิบัติ การอัคบาร์ (Aksi Akbar)” ทั้งในช่วงการหาเสียงเลือกตั้งยังมีการเผยแพร่คลิปวิดีโอเหตุการณ์จลาจลปี 1998 ด้วย

โดยทั่วไปแล้วในช่วงที่อาฮกดำรงตำแหน่งผู้ว่าการกรุงจาการ์ตา อาฮกได้รับความนิยมจากกลุ่มประชาชนทั่วไป⁵⁰ ซึ่งถือเป็นสัญญาณที่ดีของประชาธิปไตยในอินโดนีเซียจนมีการคาดคะเนกันว่าอาฮกอาจจะสามารถก้าวไปถึงจุดสูงสุดคือตำแหน่งประธานาธิบดีในอนาคตเลยก็ได้ โดยความประสบความสำเร็จของอาฮกนี้มาจากทัศนคติและบุคลิกที่เป็นคนเถรตรงมีความชัดเจนในการปราบปรามคอร์รัปชัน และมีภาพลักษณ์นักการเมืองที่สะอาด อาฮกเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับในวงกว้างว่าเป็นผู้สนับสนุนธรรมาภิบาลและทำงานปราบปรามคอร์รัปชันอย่างจริงจัง เขายังเป็นผู้ก่อตั้งศูนย์เพื่อประชาธิปไตยและความโปร่งใส (The Center for Democracy and Transparency) สนับสนุนการศึกษา งานวิจัยเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งและระดมทุน

⁴⁹ กลุ่มแนวร่วมพิทักษ์อิสลาม (Front Pembela Islam, FPI), กลุ่มเคลื่อนไหวปกป้องพิตวาและสภาอุลามาห์อินโดนีเซีย (Gerakan Nasional Pengawal Fatwa Majelis Ulama Indonesia, GNPF-MUI), สภามุสลิม (Forum Umat Islam, FUI)

⁵⁰ ในปี 2015 ก่อนที่จะมีการหาเสียงเลือกตั้งมีการสอบถามความคิดเห็นถึงการทำงานของอาฮกยังพบว่าชาวจาการ์ตามากกว่าร้อยละ 70 พอใจการทำงานของอาฮก

ในด้านอัตลักษณ์แม้ว่าอาฮกจะเปิดเผยความเป็นจีนและคริสต์อย่างชัดเจนแต่อาฮกประสบความสำเร็จในสร้างภาพลักษณ์ของความเป็นชาวอินโดนีเซียแต่กำเนิดของตนเอง สอดคล้องกับภาพลักษณ์นักการเมืองที่สะอาดและรักษาผลประโยชน์ของชาติ ทั้งนี้อาฮกเคยให้สัมภาษณ์ถึงความหมายของการเป็นชนชาติอินโดนีเซียไว้ว่าคือ คนที่ไม่ทุจริตและไม่ฉ้อโกง และย้ำว่าการเป็นคนชนชาติอินโดนีเซียไม่ได้เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ศาสนา⁵¹

อาฮกถือว่าเป็นนักการเมืองชาวจีนอินโดนีเซียที่ได้รับกระแสความนิยมในอินโดนีเซียที่สามารถก้าวข้ามอคติและอัตลักษณ์ของความเป็นชนกลุ่มน้อยได้อย่างประสบความสำเร็จ ทั้งสามารถต่อยอดก้าวกระโดดมีส่วนร่วมของชาวจีนอินโดนีเซียในฐานะส่วนหนึ่งของสังคมอินโดนีเซียได้ด้วย ผู้เขียนสัมภาษณ์ ไมเคิล เซียนิปาร์ (Michael Sianipar) สมาชิกพรรคเอกภาพอินโดนีเซีย (Partai Solidaritas Indonesia, PSI) และหนึ่งในผู้ช่วยของอาฮกในแคมเปญการเลือกตั้งประธานาธิบดีปี 2014 ไมเคิลกล่าวถึงสิ่งที่อาฮกเคยกล่าวไว้ว่า “การก้าวข้ามอัตลักษณ์ความเป็นชนกลุ่มน้อยในฐานะนักการเมืองนั้น คือการต้องทำงานให้ขยันหมั่นเพียร เพราะแค่ทำงานดีอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอสำหรับการเป็นนักการเมืองที่มาจากกลุ่มชาติพันธุ์ศาสนาชนกลุ่มน้อย”⁵²

⁵¹ Mulya Nurbilkis, “Penuh Emosi, Ahok: Koruptor yang Suka Nyolong Bukan Indonesia Asli”, *Detik News*, May 25, 2015. <https://news.detik.com/berita/2924447/penuh-emosi-ahok-koruptor-yang-suka-nyolong-bukan-indonesia-asli>. (accessed December 7, 2017).

⁵² Michael Sianipar, interview by author, Washington D.C., U.S. November 14, 2017.

อย่างไรก็ดีความเถรตรง แน่วแน่ พุดจาโฉบฉวย และมีแนวความคิดหัวก้าวหน้า ของอาสาสมัครมีกลุ่มที่เป็นปฏิบัติต่ออาสาสมัครหลายกลุ่ม ทั้งเสียงความไม่พอใจต่ออาสาสมัครยังสูงขึ้นจากนโยบายที่ผิดพลาด เช่น แผนพัฒนาชุมชนแออัดที่ไม่ใส่ใจต่อเสียงของคนในพื้นที่ การพัฒนาอ่าวจาการ์ตา (Jakarta Bay reclamation project) ที่ถูกต้องด้านอย่างหนักทั้งในเรื่องสิ่งแวดล้อม คอร์รัปชัน และการบังคับย้ายถิ่น ดังนั้นเมื่ออาสาสมัครสมัครเลือกตั้งผู้ว่าการกรุงจาการ์ตาอีกสมัยพร้อมด้วยจาโรท ไชฟูล ฮิดายัต (Djarot Saiful Hidayat) ในฐานะรองผู้ว่าการกรุงจาการ์ตา *การแข่งเลือกตั้งครั้งนี้*⁵³ จึงต้องเผชิญกับความกดดันทางการเมืองอย่างหนัก โดยเฉพาะเมื่อมีการติดต่อคลิปปราศัยของอาสาสมัครที่เกาะปูเลาวัน เซอริบู (Kepulauan Seribu) ในวันที่ 27 กันยายน 2016 ในคำปราศรัยดังกล่าวมีประเด็นอ่อนไหวเมื่ออาสาสมัครพูดถึงบทในอัลกุรอ่านอัล-ไมดาห์ 51(al-Maida 51) ได้แย้งเรื่องมุสลิมไม่ควรลง

⁵³ อาสาสมัครและจาโรทแข่งขันกับอีกสองคู่แข่งคือ อาเนียส ราซิด บัสเวดาน (Anies Rasyid Baswedan) และซานเดียกา อุโน (Sandiaga Uno) และ อากุส ฮาติมูร์ติ ยูโดโยโน (Agus Harimurti Yudhoyono) บุตรชายของอดีตประธานาธิบดีซูฮาร์โต บัมบัง ยูโดโยโน และ ซิลเวียนา มูร์นี (Sylviana Murni) ผลคือ อาสาสมัครและจาโรทชนะการเลือกตั้งครั้งแรกในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2017 โดยจากการนับคะแนนอย่างรวดเร็วนั้นคะแนนโหวตอยู่ที่ร้อยละ 43.08 ตามมาด้วยอาเนียสและซานเดียกาได้คะแนนร้อยละ 40.14 และอากุสและซิลเวียนาได้คะแนนโหวตอยู่ที่ร้อยละ 16.78 ขณะที่การเลือกตั้งในรอบที่สองในวันที่ 19 เมษายน 2017 นั้นอาสาสมัครและจาโรทแพ้การเลือกตั้งให้กับอาเนียสและซานเดียกาโดยมีคะแนนโหวตอยู่ที่ร้อยละ 54.93 และร้อยละ 45.07

คะแนนเลือกตั้งให้กับผู้นำที่ไม่ได้เป็นมุสลิม⁵⁴ คลิปดังกล่าวถูกส่งต่อแพร่กระจายอย่างรวดเร็วในพื้นที่สื่อออนไลน์ ก่อให้เกิดความไม่พอใจอย่างมากในกลุ่มชาวมุสลิม โดยเฉพาะกลุ่มอิสลามอนุรักษนิยมและนิยมความรุนแรงอย่าง FPI ที่เข้ามาเป็นแกนนำสำคัญในการประท้วงต่อต้านอาฮอกภายใต้ปฏิบัติการปกป้องศาสนาอิสลาม (Aksi Bela Islam)

การปฏิบัติการปกป้องศาสนาอิสลามนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องระหว่างการเลือกตั้งและหลังการเลือกตั้งตั้งแต่วันที่ การประท้วงครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2016 (Aksi 1410) หน้าศาลว่าการกรุงจาการ์ตา การประท้วงดำเนินต่อเนื่องติดต่อกัน 3 วัน การประท้วงต่อต้านครั้งที่ 2 มีขึ้นในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2016 (Aksi 411) เกิดขึ้นหลังจากการสวดมนต์วันศุกร์ การประท้วงครั้งที่ 3 วันที่ 2 ธันวาคม 2016 (Aksi 212)⁵⁵ ผู้คนรวมตัวกันบริเวณอนุสาวรีย์แห่งชาติอินโดนีเซีย (Monumen Nasional) สวดมนต์ร่วมกันในวันศุกร์ การประท้วงครั้งที่ 4 คือ วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2017 (Aksi 112) ผู้คนรวมตัวกันที่มัสยิดอิสติกัลลิล (Masjid Istiqlal) ซึ่งเป็นวันก่อนลงคะแนนเลือกตั้งครั้งที่ 1 การประท้วงครั้งที่ 5 ในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2017 และก่อนวันลงคะแนนเลือกตั้งครั้งที่ 2 ก็มีประท้วงครั้งที่ 6 ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ (Aksi 212) และการประท้วงครั้งที่ 7 คือในวันที่ 31 มีนาคม 2017 (Aksi 313) ในการเคลื่อนไหว

⁵⁴ Kate Lamp, “Jakarta governor Ahok’s blasphemy trial: all you need to know,” *The Guardian*, December 12, 2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/12/jakarta-governor-ahoks-blasphemy-trial-all-you-need-to-know>. (accessed July 7, 2016)

⁵⁵ การประท้วง Aksi 411 และ Aksi 212 เป็นการรวมตัวที่มีจำนวนคนมากที่สุด โดยในปี 2017 นี้ยังมีการกลับมารวมตัวกันอีกด้วยภายใต้ชื่อ Reuni Aksi 411 และ Reun i Aksi 212

ทั้งหมดนี้มีการถกเถียงถึงเงินสนับสนุนที่นำมาใช้สำหรับกลุ่มเคลื่อนไหว โดยมีข้อถกเถียงว่ามีเงินสนับสนุนกลุ่มผู้ประท้วงจากทั้งทอมมี ซูฮาร์โต (Tommy Suharto) บุตรชายของอดีตประธานาธิบดีซูฮาร์โต ฮารี ตานูซูตปิโจ นักธุรกิจนักการเมืองชาวอินโดนีเซีย และซูซีโล บัมบัง ยูโดโยโน โดยหลังจากการเลือกตั้งไปแล้วยังมีการรวมตัวกันประท้วงอีก ในวันที่ 5 เดือนพฤษภาคม (Aksi 55) เพื่อเรียกร้องให้ศาลมีการตัดสินว่าอาฮกผิดในคดีหมิ่นศาสนา ผู้ร่วมประท้วงซึ่งรวมถึงเด็กจำนวนมาก ออกมาเดินขบวนและมีการปล่อยคลิปวิดีโอลงในยูทูปมีการใช้ถ้อยคำ ความเกลียดชังและเรียกร้องให้มีการฆาตกรรมอาฮก มีการร้องประโยค ว่า “Bunuh Bunuh Bunuh si Ahok Bunuh si Ahok sekarang juga (ฆ่า ฆ่า ฆ่า อาฮก ฆ่า อาฮกโดยทันที)” ฆ่าไปฆ่ามากหลายครั้ง⁵⁶ นอกจากนี้ยังมีแฮชแท็ก #UsirCina (#ขับชาวจีนออกไป) ทั้งยังมีข้อความขับไล่ ครอบครัวอาฮกออกจากอินโดนีเซีย⁵⁷ เมื่อมีผลการตัดสินวันที่ 9 พฤษภาคม 2017 ว่าอาฮกถูกตัดสินโทษจำคุก 2 ปี

กระแสการต่อต้านอาฮกระหว่างการหาเสียงนี้และเรียกร้องให้จับกุมตัวอาฮกนี้สร้างความตึงเครียดทางชาติพันธุ์และศาสนาอย่างหนัก ชาวอินโดนีเซียส่วนใหญ่อยู่ในภาวะความกังวลว่าจะเกิดความรุนแรง ต่อชุมชนของตนเอง นอกจากนี้คลื่นความเกลียดชังยังได้แพร่กระจาย

⁵⁶ YouTube. Online video clip, https://www.youtube.com/watch?v=R-F8LWI_sbMM (accessed, July 1, 2017).

⁵⁷ เนื่องจากก่อนหน้านี้มีการเผยแพร่ข้อความของบุตรชายอาฮก นิโคลัส ปูร์นามา (Nicholas Purnama) ว่า หากอาฮกถูกลงโทษ ครอบครัวของอาฮกก็ไม่มีเหตุผลจะเป็นต้องอาศัยอยู่ในประเทศอินโดนีเซียอีกต่อไป ดูรายละเอียด Taktik 98. Twitter Post. May 10, 2017. 1.27 a.m. <https://twitter.com/SniperMedsos/status/862222447486976000>.

อยู่ทั่วไปโดยเฉพาะในสื่อออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นคลิปวีดีโอเรียกร้องให้ฆาตกรรมอาฮกและชาวจีนอินโดนีเซียที่มียอดชมกว่า 1 พันล้าน⁵⁸ ชาวปอลมต่างๆ (hoax) ถูกนำมาใช้ปั่นกระแสสร้างความเกลียดชังและต่อต้านผู้สนับสนุนอาฮก มีการข่มขู่ว่าจะเผาจากการตาและฆาตกรรมชาวจีนอินโดนีเซียหากอาฮกชนะการเลือกตั้ง เกิดกระแสการใช้แฮชแท็ก #BakarJakarta (#เผาจากการต้า) และ #Bunuh-Cina (#ฆ่าพวกชาวจีน) ทั้งมีการเผยแพร่สื่อกลุ่มบริษัท 9 บริษัทใหญ่ของชาวอินโดนีเซียซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้สนับสนุนอาฮกและเรียกร้องให้ผลักดันกลุ่มนี้ออกจากอินโดนีเซีย⁵⁹

การต่อต้านอาฮกยังมาจากความรู้สึกต่อต้านประเทศจีนและต่อต้านคอมมิวนิสต์ใหม่ในอินโดนีเซียอีกด้วย ความเกลียดกลัวจีนนี้มาจากการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของทั้งสองประเทศ และความต้องการเงินทุนจีนเข้ามาพัฒนาอุตสาหกรรมและโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ มีความกังวลใจหลายประการเกิดขึ้นในกลุ่มของชาวอินโดนีเซียต่อการหลั่งไหลเข้ามาของแรงงานจีนผ่านโครงการการลงทุนของจีน เว็บไซต์หลายเว็บไซต์เปิดเผยข้อความข่าวลือที่ว่า มีชาวจีนเหล่านี้เข้ามาทำงานอย่างผิดกฎหมายและอาจจะมีจำนวนมากถึง 10 ล้านคน รัฐบาลเองก็พยายามเสนอข้อมูลใหม่เพื่อลดความหวาดวิตกกรณีแรงงานจีน แม้ว่ารัฐบาลจะยอมรับว่าจำนวนแรงงานชาวจีนมีจำนวนเพิ่มขึ้นถึง 30% แต่แรงงานจีนที่มีหนังสืออนุญาตทำงานในปี 2016 นั้นมีเพียง

⁵⁸ Radar Islam, “Buat sayembara bunuh Ahok berhadiah 1 Milyar, Pria ini dipolisikan,” *Radar Islam*, November 4, 2016. <http://www.radarislam.com/2016/11/buat-sayembara-bunuh-ahok-berhadiah-1.html>. (accessed July 6, 2017).

⁵⁹ Opienovem, Twitter Post. April 11, 2017, 6.56 p.m. <https://twitter.com/Opienovem/status/851977219601817600>.

21,271 คนเท่านั้น⁶⁰ อย่างไรก็ตามก็ตีมีการโต้เถียงถึงความสามารถตรวจสอบแรงงานผิดกฎหมายจำนวนมากในอินโดนีเซีย การปั่นกระแสความเกลียดชังต่อชาวจีนยังเกิดจากการวิเคราะห์ถึงภัยอันตรายของแรงงานจีนของเว็บไซต์ท้องถิ่นและบล็อกเกอร์ เช่น ชาวจีนที่เข้ามาอาจจะมียุทธศาสตร์หรือหน่วยข่าวกรองปะปนอยู่ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อปัญหาความไม่มั่นคงของชาติหรือแจ้งว่าชาวจีนใหม่เหล่านี้ในอนาคตจะได้รับสิทธิพลเมืองอินโดนีเซียและจะทำให้ชาวจีนมีจำนวนมากกว่าชาวท้องถิ่น (pribumi) ในที่สุดธุรกิจและอสังหาริมทรัพย์จะตกอยู่ในมือชาวจีนและเหตุการณ์จลาจลเช่นปี 1998 อาจเกิดขึ้นอีกครั้ง⁶¹ ดังนั้น ในช่วงการประท้วงต่อต้านอาชกจึงมีการสร้างข่าวปลอมต่างๆ เพื่อต่อต้านจีน เช่น ข่าวปลอมว่าด้วยชาวจีนแผ่นดินใหญ่กว่า 500 คนเดินทางเข้ามาในจาการ์ตาเพื่อปกป้องอาชก ข่าวว่าจีนใช้อาวุธชีวภาพต่อต้านอินโดนีเซียด้วย⁶²

⁶⁰ Eveline Danubrata and Gayatri Suroyo, "In Indonesia, Labour Friction and Politics fan anti Chinese sentiment," *Reuters*, April 18, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-indonesia-election-china/in-indonesia-labor-friction-and-politics-fan-anti-chinese-sentiment-idUSKBN17K0YG> (accessed December 7, 2017).

⁶¹ Asaaro Lahagu, "Implikasi Kerjasama Cina-Indonesia Masuknya Ribuan Pekerja Cina di Banten dan Papua," *Kompasiana*, July 4, 2015 https://www.kompasiana.com/lahagu/implikasi-kerjasama-cina-indonesia-masuknya-ribuan-pekerja-cina-di-banten-dan-papua_559792bad67e619d-07b176dc (accessed December 1, 2017).

⁶² มีการจับชาวจีน 4 คนในจาการ์ตาด้วยข้อหาใช้เมล็ดพริกที่มีแบคทีเรียและชี้ว่าเป็นพยายามของจีนในการสร้างอาวุธชีวภาพต่อต้านอินโดนีเซีย

ความเกลียดกลัวคอมมิวนิสต์ใหม่ถูกนำขึ้นมาเป็นประเด็นต่อต้านด้วยเช่นกัน แม้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียนั้นได้ถูกทำลายและตายไปจากอินโดนีเซียแล้วกว่า 50 ปี แต่ประเด็นคอมมิวนิสต์ยังคงเป็นประเด็นเปราะบางของประเทศ ไม่เพียงเพราะว่ากิจกรรมใดๆ ก็ตามที่สนับสนุนแนวคิดคอมมิวนิสต์ มาร์กซิส และเลนินนิสม์นั้นถือว่ายังเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ด้วยเหตุผลดังกล่าวกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเสวนาทางวิชาการ การถกเถียงประเด็นการกวาดล้างคอมมิวนิสต์หรือเหตุการณ์ 1965-1966 จึงยังเป็นประเด็นต้องห้ามและในหลายกรณีมักมีการต่อต้านประท้วงให้ยกเลิกกิจกรรม ทั้งนี้ในปี 2017 นี้ยังมีความพยายามเอาภาพยนตร์โฆษณาชวนเชื่อในยุคซูฮาร์โตไว้ด้วยการทรยศของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียกลับมาฉายใหม่ (Pengkhianatan G30S/PKI) โดยกลุ่มทหารและอิสลาม ความพยายามครั้งนี้ยังเป็นการตอกย้ำว่าข้อมูล ข้อเท็จจริง เกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ในอินโดนีเซียนั้นยังเป็นประเด็นอ่อนไหวและการยกประเด็นคอมมิวนิสต์ใหม่นี้ขึ้นมาสะท้อนว่าสังคมยังคงมีความเกลียดกลัวคอมมิวนิสต์อยู่นั่นเอง ดังนั้นในแง่เศรษฐกิจเมื่อมีการหลังไหลเข้ามาของทุนและแรงงานจีนความรู้สึกต่อต้านคอมมิวนิสต์ใหม่ก็มีสูงขึ้นด้วย ยิ่งรัฐบาลโจโก วิโดโด สนับสนุนการเกี่ยวพันกับจีนอย่างเปิดเผย การต่อต้านรัฐบาลโดยใช้ประเด็นจีนและคอมมิวนิสต์ใหม่จึงมีเสียงดังมากขึ้นซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อช่วงการเลือกตั้งประธานาธิบดีในปี 2019 ก็เป็นไปได้ แต่อย่างไรก็ดีการต่อต้านโจโก วิโดโดในฐานะคอมมิวนิสต์นั้นก็ไม่ใช่เรื่องใหม่ ทั้งยังเคยเกิดขึ้นในการเลือกตั้งปี 2014 มีการปล่อยกระแสว่าโจโก วิโดโดเป็นชาวจีนชาวคริสต์ และลูกหลานพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซีย

(Anak PKI)⁶³ แต่ ณ เวลานั้นกระแสต่อต้านจีนยังต่ำกว่าในยุคปัจจุบัน

นอกจากนี้ในแคมเปญต่อต้านอาฮก นั้นเป็นผลต่อเนื่องจากการเลือกตั้งประธานาธิบดีปี 2014 ในการแข่งขันทางการเมืองระหว่าง โจโก วิโดโด และ ปราโบโว ซูเบียนโต (Prabowo Subianto) ที่สะท้อนภาพการแข่งขันระหว่างแนวคิดของยุคปฏิรูปและแนวคิดของระเบียบใหม่ด้วย แม้ว่าการต่อต้านโจโก วิโดโด ในปี 2014 นั้นไม่ประสบความสำเร็จ ผลคือ โจโก วิโดโด ชนะการเลือกตั้ง แต่ในกรณีของอาฮกล่าสุดที่อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ศาสนา ของชนกลุ่มน้อยนั้นมีความใจแจ้งและชัดเจนกว่ามาก ทั้งยังมีคตินิยมศาสนาต่อการกล่าวอ้างถึงอัลกุรอานที่พระดำรัสของพระเจ้าเป็นรัฐธรรมนูญสูงสุดในการดำเนินชีวิตที่นิยมกระหอบต่อจิตวิญญาณของชาวมุสลิม ทำให้การต่อต้านอาฮกประสบความสำเร็จในการสร้างกระแสความเกลียดชังคนอื่น คือ ไม่ใช่คนจากการ์ตา เป็นจีนอินโดนีเซีย เป็นคอมมิวนิสต์ใหม่ เป็นคริสต์ เป็นคนนอกกริตผ่านข้อมูลข่าวสารปลอมที่แพร่กระจายอย่างรวดเร็วด้วยสื่อใหม่

สื่อใหม่อย่างโซเชียลมีเดียนี้เข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างมากตั้งแต่การเลือกตั้งประธานาธิบดีปี 2014 การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตของชาวอินโดนีเซียมีจำนวนสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันชาวอินโดนีเซียเป็นประเทศใหญ่อันดับ 3 ในการซื้อขายสมาร์ทโฟนและมีจำนวนผู้ใช้โซเชียลมีเดียสูงติดอันดับ 1 ใน 5 ของโลกเมื่อเทียบกับปี 1998 ความสามารถในการเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ตของประชากรอินโดนีเซียยังมีอยู่น้อย

⁶³ “China upset with ‘chili conspiracy’ in Indonesia, *The Straits Times*, December, 17 2016. <http://www.straitstimes.com/asia/se-asia/china-upset-with-chilli-conspiracy-in-indonesia> (accessed July 6, 2017).

กว่าร้อยละ 1⁶⁴ ขณะที่ในปี 2016 มีสถิติไว้ว่าร้อยละ 34 ของชาวอินโดนีเซียสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้หรืออยู่ที่ประมาณ 81.1 ล้านคน⁶⁵ ความเปลี่ยนแปลงนี้สร้างพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ใหม่ในโลกออนไลน์นี้ให้เกิดขึ้นและทำให้โซเชียลมีเดียได้กลายมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการเคลื่อนไหวและแบ่งแยกกลุ่มอัตลักษณ์ทางสังคมในโลกเสมือนจริงได้ด้วย เมอลีนา ลิม (Merlyna Lim) ศีกษาการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตระหว่างการเลือกตั้งผู้ว่าการกรุงจาการ์ตาไว้ว่ามีการสร้างเว็บไซต์สำหรับสนับสนุนอาฮก (Pro-Ahok) และต่อต้านอาฮก (Anti – Ahok) เกิดขึ้นมากมายโดยทั้งสองกลุ่มนี้ต่างให้ข้อมูลเพียงด้านเดียว ทั้งนี้หลายเว็บไซต์ยังเกิดขึ้นเพียงไม่กี่เดือนก่อนการเลือกตั้ง เว็บไซต์สนับสนุนอาฮกได้แก่ sword.com gerilyapolitik.com และ beraninews.com เป็นต้น ขณะที่เว็บไซต์ต่อต้านอาฮกได้แก่ muslimbersatu.net posmetro.info และ www.saracennews.com นอกจากนี้ยังมีเว็บไซต์ปลอมที่มีชื่อคล้าย คลึงกันเกิดขึ้นด้วย เช่น voa-islam.com และ voa-islamnews.com หรือ arrahmahnews.com และ arrahmah.com โดยมีการสังเกตได้ว่าเว็บไซต์ต่อต้านอาฮกนั้นมีการชี้ประเด็นเรื่องชาติพันธุ์ ศาสนา ความเป็นคนนอกศาสนา และคอมมิวนิสต์ของอาฮก ในการต่อต้านเป็นสำคัญ⁶⁶

⁶⁴ Susan Eicki, “A history of Indonesian Telecommunication reform 1999-2006,” *Proceedings of the 40th Hawaii International Conference on System Sciences* (2007): 3.

⁶⁵ Judith Balea, “The Latest Stats in Web and Mobile in Indonesia,” *Techin Asia*, January 28, 2016, <https://www.techinasia.com/indonesia-web-mobile-statistics-we-are-social> (accessed July 1, 2017).

⁶⁶ Merlyna Lim, “Freedom to Hate: Social Media, Algorithmic Enclaves, and the Rise of Tribal Nationalism in Indonesia,” *Critical Asian Studies* 49, no. 3 (2017): 417-418.

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาการเคลื่อนไหวและคลื่นความเกลียดชังในพื้นที่สื่อออนไลน์ยังพบว่าอัตลักษณ์ของกลุ่มที่แสดงออกมานั้นยังเห็นชัดเจนผ่านแฮชแท็กที่อิงอยู่บนฐานเรื่องการเมือง ศาสนา และชาติพันธุ์ กรณีกลุ่มสนับสนุนอาฮกจะแสดงแฮชแท็ก เช่นว่า #FreeAhok (ปล่อยอาฮก) #SaveAhok (ช่วยอาฮก) #KamiAhok (เราคืออาฮก) #Ahokers (ชาวอาฮก) #DukungAhok (สนับสนุนอาฮก) #TemanAhok (เพื่อนอาฮก) #GadisAhok (ผู้หญิงของอาฮก) #GueAhok (ฉันคืออาฮก) #AhokKristeni (อาฮกชาวคริสต์) #Jokowers (ชาวโจโก วิโดโด) เป็นต้น ขณะที่กลุ่มต่อต้านจะแสดงแฮชแท็ก เช่น #BelalIslam (ปกป้องอิสลาม) #BelaUlama (ปกป้องอูลามา) #AntiAhok (ต่อต้านอาฮก) #AhokFitnathUlama (อาฮกดูถูกอูลามา) #AksiBelalIslam (ขบวนการปกป้องอิสลาม) #DukungHabibRizieq (สนับสนุนฮาบีบ ริซี้)⁶⁷ #TerimakasihFPI (ขอบคุณFPI) #Jokodok (โจโกวีเป็นกบ) #JokowiPKI (โจโกวีเป็นPKI) #HaramPimpinanKafir (ปฏิเสธคนนอกศาสนาเป็นผู้แทน) #TangkapAhok (จับอาฮก) #PenjarakanAhok (จับอาฮกเข้าคุก) แฮชแท็กเหล่านี้เป็นการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มในพื้นที่สื่อออนไลน์ และแสดงสารที่ต้องการสื่อสารกับคนในและคนนอกในพื้นที่เปิด

คลื่นแห่งความเกลียดชังและการต่อต้านฝ่ายตรงข้ามมีอยู่อย่างต่อเนื่องแม้ว่าอาฮกจะได้รับโทษจำคุกไปแล้ว ข้อความจากทวิตเตอร์ เช่น การต่อต้านคอมมิวนิสต์ การลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชาวจีน อินโดนีเซีย การตอกย้ำความเป็นคนนอกยังสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในสื่อออนไลน์ เช่น “อาฮกเป็น PKI ชาวจีนเป็น PKI อาฮกเป็นหมู และพวก

⁶⁷ ผู้ก่อตั้งและหัวหน้ากลุ่ม FPI

นอกรีต”⁶⁸ บางข้อความเน้นย้ำสายสัมพันธ์ระหว่างอาฮกกับจีน เช่น “ส่งอาฮกกลับเมืองจีน”⁶⁹ ข้อความเหล่านี้ล้วนอ้างอัตลักษณ์ความเป็นอื่นของอาฮกทั้งลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ของอาฮกให้ต่ำลง คือ อมนุษย์หมายถึงสุนัขและหมู ทั้งยังมีคำเกลียดชังข่มขู่และการเยาะเย้ย ถากถางผ่านสื่อเมื่อกลุ่มสนับสนุนอาฮกรวมตัวกันจุดเทียนในหลายพื้นที่ ก็ได้เกิดทวิตถากถางตามมา เช่นว่า “สาเหตุที่ชาวจีนออกมาจุดเทียนเมื่ออาฮกแพ้นั้นก็เพราะจะทำให้จุดเผาห้างร้านค้าต่างๆ นั้นยอมทำไม่ได้เพราะห้างร้านค้าเหล่านั้นเป็นของชาวจีนเอง”⁷⁰

สถานการณ์ความตึงเครียดเช่นนี้ทำให้ชาวจีนอินโดนีเซียโดยทั่วไปเกิดความกังวลใจต่อสถานะของชุมชน ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ชาวจีนอินโดนีเซียที่มีอายุระหว่าง 25-35 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เกิดในยุคที่ระเบียบใหม่กำลังล่มสลายและเติบโตในยุคปฏิรูป ชาวจีนอินโดนีเซียกลุ่มนี้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวจีนอินโดนีเซียในอนาคตทั้งแสดงความรู้สึกผิดหวังต่อสถานการณ์และความกังวลใจต่ออนาคตของประเทศ อย่างไรก็ตามก็ตีความหวังของชาวจีนอินโดนีเซียกลุ่มนี้ส่วนใหญ่อยู่ที่โจโก วิโดโดในการเลือกตั้งประธานาธิบดีในปี 2019⁷¹ สถานการณ์เช่นนี้ตอกย้ำคำถามสำคัญต่อกลุ่มชาวจีน

⁶⁸ Rahmadewi, Sinta. Twitter Post. June 14, 2017, 7.43 a.m. https://twitter.com/ahmad_febriy40r/status/875000791362191360.

⁶⁹ DistyaMon. Twitter Post. 22 June, 2017, 1.24 a.m. <https://twitter.com/DistyaMon/status/877804398218362880>.

⁷⁰ Alhadi. Twitter Post. May 15, 2017, 4.25 p.m. https://twitter.com/my_alhadi/status/864260564301828097.

⁷¹ Christina Anggreani, interview by author. Text message to author, June 30, 2017.

อินโดนีเซียอินโดนีเซียว่า “อาซงกก็คือเราชาวอินโดนีเซียไม่ใช่หรือ?”⁷² บางกรณีแสดงความรู้สึกไม่พอใจเช่นว่า “เราชาวจีนอินโดนีเซียควรจะมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ไม่ใช่เฉพาะ Pribumi (ชาวท้องถิ่น) เท่านั้นที่จะสามารถควบคุมประเทศนี้ได้”⁷³ ชาวจีนอินโดนีเซียที่อาศัยอยู่ในต่างประเทศยังแสดงความคิดเห็นว่าก่อนหน้านี้ประธานาธิบดีโจโก วิโดโดมีการเรียกร้องให้ชาวอินโดนีเซียที่เรียนหนังสืออยู่ในต่างประเทศเดินทางกลับมาหางานในอินโดนีเซียเพื่อร่วมกันพัฒนาประเทศ แต่หลังจากอาซงกได้รับโทษจำคุก 2 ปี ความหวังของชาวจีนอินโดนีเซีย นั้นสูญสิ้นไป ไม่มีใครอยากเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ไม่เป็นธรรม และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมแบบนี้อีก⁷⁴ ชาวจีนอินโดนีเซียกำลังศึกษาอยู่ในประเทศออสเตรเลียยังคงกล่าวว่า “บางครั้งก็ยังรู้สึกว่าพวกเรายังไม่ได้รับการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของประเทศที่เรารัก ประเทศที่มีอุดมการณ์รัฐ “เอกภาพในความหลากหลาย”⁷⁵

⁷² Asheng Goon, interview by author. Text message to author, June 30, 2017.

⁷³ Andy Chandra, interview by author. Text message to author, June 30, 2017.

⁷⁴ Fenny Tan, interview by author. Text message to author, June 30, 2017.

⁷⁵ Williem Qiu, interview by author. Text message to author, June 30, 2017.

4. บทสรุป

การประท้วงต่อต้านอาฮกนี้เป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งในอินโดนีเซีย แสดงให้เห็นเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองและสังคมที่แตกแยก เผยให้เห็นความซับซ้อนเชิงอัตลักษณ์วัฒนธรรมของประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งความแตกแยกทางการเมืองสังคมในระหว่างปี 2016 และ 2017 นี้ สะท้อนถึงการปะทะกันระหว่างความคิดใหม่แบบประชาธิปไตยของยุคปฏิรูปและความคิดแบบเผด็จการนิยมของยุคระเบียบใหม่ ทั้งยังเห็นได้ว่ารากฐานความรุนแรงและความเกลียดชังนี้เป็นมรดกตกค้างจากยุคซูฮาร์โต ไม่ว่าจะเป็นลัทธินิยมความรุนแรง แนวความคิดสุดโต่ง ความเกลียดชังจีนอินโดนีเซีย ความเกลียดจีน ความเกลียดกลัวคอมมิวนิสต์ใหม่ สะท้อนถึงความบกพร่องของรัฐและสังคมที่ยังละเลยเรื่องสิทธิมนุษยชนซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานของรัฐและสังคมที่มีหลักนิติธรรมอ่อนแอ เกลียดกลัวความจริงไม่เปิดโอกาสให้มีการถกเถียงกันบนฐานเหตุผล และไม่มีความรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ความรุนแรงในอดีต (culture of impunity) ความรุนแรงเหล่านี้จึงเป็นอุปสรรคขัดขวางประชาธิปไตย ดังนั้นในบริบทของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งการผงาดขึ้นของจีนและการดำเนินนโยบายของรัฐบาลอินโดนีเซียที่เข้าไปเกี่ยวพันกับจีนมากขึ้น อินโดนีเซียในฐานะประเทศกำลังพัฒนาและมีแนวโน้มต้องพึ่งพาเงินมากยิ่งขึ้นด้วยนั้นจำเป็นต้องมีความระมัดระวังในการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจและหากอินโดนีเซียไม่สามารถส่งเสริมธรรมาภิบาลของรัฐให้เข้มแข็งและไม่สามารถแก้ไขปัญหาสิทธิมนุษยชนต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างความพยายามพัฒนาอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจสภาวะเช่นนี้ จะยิ่งส่งผลให้รัฐบาลมีความอ่อนแอและยิ่งทำให้ความพยายามปฏิรูปนั้นมียุทธศาสตร์ถดถอยลง ดังที่กล่าวไปแล้วในบทความชิ้นนี้ เมื่อมีความ

อยุธยาธรรมในสังคมจะยิ่งส่งผลให้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ศาสนา และ แนวความคิดทางการเมืองถูกนำมาใช้เป็นแรงขับเคลื่อนทางสังคมอย่างไร เหตุผลแบ่งแยกความเป็น “เรา” และ “คนอื่น” และ Pribumi (ชาวท้องถิ่น) และ Non-Pribumi (กลุ่มคนที่ไม่ใช่ชาวท้องถิ่น) อย่างไรก็ตามการเลือกตั้งประธานาธิบดีปี 2019 นั้นจะเป็นการต่อสู้ทางการเมืองครั้งสำคัญที่จะชี้ว่าคุณค่าของประชาธิปไตยในยุคปฏิรูปของอินโดนีเซียจะดำเนินไปในทิศทางใด

บรรณานุกรม

หนังสือ

Abuza, Zachary. *Political Islam and Violence in Indonesia*.
New York: Routledge, 2007.

Anderson, Benedict. *Violence and the State in Suharto's
Indonesia*. New York: SEAP Publication, 2001.

Chiang, Bien and Cheng, Jean Chih-yin. "Ethnic Chinese Enterprises in Indonesia: A Case Study of West Kalimantan." in *Chinese Capitalism in Southeast Asia*. ed. Yos Santasombat. Singapore: Palgrave Macmillan, 2017.

Hwang, Julie Chernov. *Peaceful Islamist Mobilization in the Muslim World: What Went Right*. Palgrave Macmillan, 2009.

Hoon, Chang-Yau. *Chinese Identity in Post-Suharto Indonesia: Culture, Politics and Media*. Sussex: Sussex Academic Press, 2008.

Kakar, Sudhir. *The Colors of Violence: Cultural Identities, Religion, and Conflict*. Chicago: University of Chicago Press, 1996.

Kavalski, Emilian. *The Ashgate Research Companion to Chinese Foreign Policy*. Burlington: Ashgate, 2016.

Priyono, A.E. Kuntowijoyo. *Paradigma Islam: interpretasi untuk aksi*. Jakarta: PT Mizan Publika, 2008.

Purdey, Jemma. *Anti-Chinese Violence in Indonesia*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2006.

Setijadi, Charlotte "Being Chinese Again Learning Mandarin in Post-Suharto Indonesia." in *Multilingualism in the Chinese Diaspora Worldwide: Transnational Connections and Local Social Realities*. ed. Li Wei. London: Routledge, 2016, 141-157.

Setiono, G. Benny. *Tionghoa Dalam Pusaran Politik*. Jakarta: TransMedia, 2008.

Sukma, Rizal. "Indonesia-China Relations: The Politics of Reengagement," in *Living with China: Regional State and China through Crises and turning points*. ed. Shiping Tang, Mingjiang Li and Amitav Acharya. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

Suryadinata, Leo. *The Rise of China and the Chinese Overseas: A Study of Beijing's Changing Policy in Southeast Asia and Beyond*. ISEAS Yusof Ishak Institute, 2017.

Suryadinata, Leo. “Buddhism and Confucianism in Contemporary Indonesia: Resent Developments.” in *Chinese Indonesians: Remembering, Distorting, Forgetting*. ed. Tim Lindsley and Helen Pausacker. Singapore: Institute of Southeast. Asian Studies, 2005.

Tong, Chee-Kiong. *Identity and Ethnic Relations in Southeast Asia: Racializing Chineseness*. Berlin: Springer, 2010.

Varshney, Ashutosh. *Ethnic Conflict and Civic Life: Hindus and Muslims in India*. New Haven: Yale University Press, 2002.

บทความวารสาร

Aly, Anne and Jason-Leigh Striegher. “Examining the Role of Religion in Radicalization to Violent Islamist Extremism.” *Studies in Conflict & Terrorism* 35, no. 12 (2012): 849-862.

Aly, Anne, Anne-Marie Balbi and Carmen Jacques. “Rethinking Countering Violent Extremism: Implementing the Role of Civil Society.” *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism* 1 (2015): 3-13.

Eicki, Susan. “A History of Indonesian Telecommunication Reform 1999-2006”. *Proceedings of The 40th Hawaii International Conference on System Sciences* (2007):1-10.

Hoon, Chang-Yau. "Mapping 'Chinese' Christian Schools in Indonesia: Ethnicity, Class and Religion." *Asia Pacific Education Review* 12 (2011): 403-411.

Lim, Merlyna. "Freedom to Hate: Social Media, Algorithmic Enclaves, and the Rise of Tribal Nationalism in Indonesia." *Critical Asian Studies* 49, no. 3 (2017): 411-427.

Setijadi, Charlotte. "Ethnic Chinese in Contemporary Indonesia: Changing Identity Politics and the Paradox of Sinification." *Perspective*, no 12 (2016): 1-11.

Suryadinata, Leo. "Blurring the Distinction between huaqiao and huaren: China's Changing Policy towards the Chinese Overseas." *Southeast Asian Affairs*, (2017): 101-113.

Yen-Ling, Tsai. "Space of Exclusivity, Wall of Intimacy: Rethinking "Chinese Exclusivity." in Indonesia," *Indonesia Journal*, 92 (2011): 125-156.

วิทยานิพนธ์

Chontida Auikool. “Ethnic Relations in Multicultural Medan in post-Suharto Indonesia.” MA Thesis, Political Science Thammasat University, 2013.

Wu Ling, Chong. “Democratization and Ethnic Minorities: Chinese Indonesians in Post-Suharto Indonesia.” PhD Diss., Department of sociology National University of Singapore, 2014.

เว็บไซต์

Balea, Judith. “The latest stats in web and mobile in Indonesia.” *Techin Asia*, January 28, 2016. <https://www.techinasia.com/indonesia-web-mobile-statistics-we-are-social>. (accessed July 1, 2017).

Gunawan, Hendra. “Sofyan Tan Raih Suara Terbanyak di Sumut 1.” *Tribunnews*, April 25, 2014. <http://www.tribunnews.com/regional/2014/04/25/sofyan-tan-raih-suara-terbanyak-di-sumut-1>. (accessed July 1, 2016).

Lahagu, Asaaro. "Implikasi Kerjasama Cina-Indonesia Masuknya Ribuan Pekerja Cina di Banten dan Papua." *Kompasiana*, July 4, 2015. https://www.kompasiana.com/lahagu/implikasi-kerjasama-cina-indonesia-masuknya-ribuan-pekerja-cina-di-banten-dan-papua_559792bad67e619d07b-176dc. (accessed December 1, 2017).

Lamp, Kate. "Jakarta governor Ahok's blasphemy trial: all you need to know." *The guardian*, December 12, 2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/12/jakarta-governor-ahoks-blasphemy-trial-all-you-need-to-know> (accessed July 7, 2016).

Naim, Allan. "Trump's Indonesian allies in bed with ISIS-backed militia seeking to oust elected President." *The Intercept*, April 19, 2017. <https://theintercept.com/2017/04/18/trumps-indonesian-allies-in-bed-with-isis-backed-militia-seeking-to-oust-elected-president/>. (accessed July 6, 2017).

Nurbilkis, Mulya. "Penuh Emosi, Ahok: Koruptor yang Suka Nyolong Bukan Indonesia Asli." *Detik News*, May 25, 2015. <https://news.detik.com/berita/2924447/penuh-emosi-ahok-koruptor-yang-suka-nyolong-bukan-indonesia-asli>. (accessed December 7, 2017).

Radar Islam, “Buat sayembara bunuh Ahok berhadiah 1 Milyar, Pria ini dipolisikan.” *Radar Islam*, November 4, 2016. <http://www.radarislam.com/2016/11/buat-sayembara-bunuh-ahok-berhadiah-1.html>. (accessed July 6, 2017).

Salna, Karlis. “Like Bali? Indonesia wants to create 10 of them to draw Chinese tourists.” *Jakarta Post*, October 20, 2017. <http://www.thejakartapost.com/travel/2017/10/20/like-bali-indonesia-wants-to-create-10-of-them-to-draw-chinese-tourists.html>. (accessed December 1, 2017).

The Jakarta Post. “Meaning of ndeso that led to police report against Jokowi’s son.” *The Jakarta Post*, July 7, 2017. <http://www.thejakartapost.com/life/2017/07/07/meaning-of-ndeso-that-led-to-police-report-against-jokowis-son.html> (accessed July 7, 2017).

The Straits Times. “China upset with ‘chili conspiracy’ in Indonesia.” *The Straits Times*, December 17, 2016. <http://www.straitstimes.com/asia/se-asia/china-upset-with-chilli-conspiracy-in-indonesia>. (accessed July 6, 2017).

Winarno Zain, “Indonesian exports: a predicament from China.” *The Jakarta Post*, June 1, 2015. <http://www.thejakartapost.com/news/2015/06/01/indonesian-exports-a-predicament-china.html>. (accessed December 6, 2017).